

Bećarac kao usmenoknjiževni oblik

Malović, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:525448>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

LUCIJA MALOVIĆ

BEĆARAC KAO USMENOKNJIŽEVNI OBLIK

Diplomski rad

Pula, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

LUCIJA MALOVIĆ

BEĆARAC KAO USMENOKNJIŽEVNI OBLIK

Diplomski rad

JMBAG: 0303076793, **redoviti student**

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Kolegij: Hrvatska usmena književnost

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: teorija i povijest književnosti

Mentor: doc. dr. sc. Boris Koroman

Pula, veljača 2023.

Zahvala:

Prije svega, zahvaljujem svojem mentoru doc. dr. sc. Borisu Koromanu na iskazanom povjerenju, suradnji, savjetima, strpljenju i svakako, usađenom znanju.

Također, zahvaljujem i kazivačima koji su mi svojim objašnjenjima, stihovima i videozapisima bili od velike pomoći prilikom istraživanja bećarca i rozgalica na području Generalskog Stola.

Hvala mojoj obitelji i prijateljima koji su bili uz mene dok sam ispisivala svaku stranicu studentskog života, uz njih je sve bilo lakše i zabavnije.

I na kraju, posebnu zahvalnost za svoje postignuće iskazujem mojim životnim uzorima – svojim roditeljima, sestri i bratu, koji su od prvoga dana moga školovanja bili uz mene, motivirali me, poticali i naučili kako hrabro ustati kad padneš.

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Povijest i definicija bećarca	7
2.1. UNESCO	11
2.2. Područna raslojenost bećarca	12
2.3. Prigode i manifestacije na kojima se izvodi bećarac	13
3. Slunjska večer bećarca	15
4. Bećarac – usmenoknjiževni oblik	17
4.1. Forma, sadržaj i žanr.....	18
4.2. Autoreferencijalnost, dvočlanost, intermedijalnost.....	19
4.3. Zastupljenost rime u bećarcu	24
4.4. Zastupljenost humora u bećarcu	26
5. Klasifikacija bećarca	28
5.1. Društveno semantičko polje	31
5.2. Etnološko semantičko polje	41
5.3. Glazbeno semantičko polje	43
5.4. Kalendarsko semantičko polje.....	45
5.5. Ljubavno semantičko polje	49
5.6. Religijsko semantičko polje	54
5.7. Sociološko i filozofsko semantičko polje.....	55
6. Bećarac u Generalskom Stolu	61
6.1. Generalski Stol – povijest i smještaj	61
6.2. Rasprostranjenost i izvedba bećarca u Generalskom Stolu	62
6.3. Povezanost s rozgalicama.....	63
6.4. Klasifikacija bećarca i rozgalica	67
6.4.1. Glazbeni bećarci i rozgalice	67
6.4.2. Muški i ženski bećarci i rozgalice	68
6.4.3. Prigodni bećarci i rozgalice	68

6.4.4. Skupi i prosti bećarci i rozgalice	69
6.4.5. Zavičajni bećarci i rozgalice	70
7. Zaključak	72
8. Literatura	73
9. Manje poznati pojmovi	76
10. Sažetak / Summary	78

1. Uvod

Ideja za pisanje diplomskog rada pod naslovom *Bećarac kao usmenoknjiževni oblik* proizišla je iz ranije napisanog istoimenog završnog rada. Cilj je bio dodatno istražiti bećarac i kao vokalno-instrumentalni oblik i kao usmenoknjiževni oblik, odgovoriti na postavljena pitanja u završnome radu koja su ostavljena za detaljnije istraživanje, proširiti poznata obilježja novim informacijama te sve to usporediti s glazbenim izričajem rozganja. Iza svega toga krije se ljubav prema bogatoj hrvatskoj folklornoj baštini, dugogodišnji amaterski rad u vodstvu dječje sekcije kao i aktivno članstvo u glazbenoj, pjevačkoj i plesnoj sekciji kulturno-umjetničkog društva „Lipovac“ iz Generalskog Stola.

Prvi dio rada bavi se bećarcem kao vokalno-instrumentalnim oblikom. Riječ će biti o prvom zapisu bećarca, njegovom razvoju kroz povijest, definiciji i putu do UNESCO-ve Liste nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Potom ćemo prikazati područnu raslojenost bećarca, pojasniti u kojim se sve prigodama bećarac izvodio nekada, a u kojima te izvodi sada te ćemo se osvrnuti na manifestaciju *Slunjska večer bećarca* koja se održava u Karlovačkoj županiji. Glavni i najopsežniji dio rada bavi se prikazom bećarca kao usmenoknjiževnog oblika. Preko forme i sadržaja doći ćemo do žanra bećarca. Zatim ćemo govoriti o autoreferencijalnosti, dvočlanosti i intermedijalnosti te na primjerima objasniti njihovu ulogu u bećarcu. Još ćemo govoriti o rimi i različitim mogućnostima rimovanja kao i zastupljenosti humora u stihovima bećaraca. Nakon toga slijedi klasifikacija bećaraca u sedam semantičkih polja koja smo sastavili na temelju motivsko-tematskih obilježja različitih deseteračkih distiha. Posljednji dio rada usmjeren je na istraživanje bećarca u Generalskom Stolu. Nakon prikaza geografskog položaja mjesta govorit ćemo o zastupljenosti bećarca i prigodama u kojima se na tom području izvodi. Objasnit ćemo pojmove *rozganje* i *rozgalica*, usporediti ih s bećarcem, a zatim i jedan i drugi oblik pokušati klasificirati prema klasifikaciji naših kazivača, onako kako to rade u narodu.

Nakon razrade slijedi zaključak, potom popis korištene literature, izvora, imena kazivačica i kazivača i na kraju sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.

2. Povijest i definicija bećarca

Prvi stihovi koji upućuju na bećarac, a koji i danas odjekuju slavonskim ravninama, nastali su u drugoj polovici 18. stoljeća. Uočavamo ih u djelu *Satir iliti divji čovik* (Osijek, 1774.), čiji je autor poznati hrvatski književnik Matija Antun Reljković. Tako već u predgovoru djela nailazimo na poznate stihove koji se mogu čuti i danas, a koje autor poklanja svojim *domorocima*.

*Dobro mi je i boljem se nadam,
u čem' hodim u tome i spavam.*

(Reljković 1774: 24)

Budući da je Reljković bio Slavonac te da se *Satir* smatra prvim hrvatskim književnim djelom svjetovnog sadržaja, a koje je nastankom vezano za Slavoniju, jasno je da je u djelu izražena autorova ljubav prema slavonskom krajoliku. Autor je tu ljubav iskazao već u prvom pjevanju, a ona je vidljiva u stihovima, koji se u današnje vrijeme mogu čuti gotovo na svakoj većoj manifestaciji koja se održava na slavonskom području.

*Slavonijo, zemljo plemenita,
vele ti si lipo uzorita.
Nakićena zelenim gorama,
obaljanačetirim vodama.
Na priliku zemaljskoga raja
rike teku sa četiri kraja.*

(Reljković 1774: 32)

Osim toga, u pojedinim stihovima *Satira* možemo primijetiti kako Reljković napominje da su svi Slavonci pjevači, odnosno pjesnici, te da sve ono što za života učine uvijek zabilježe u stihovima kako bi se prenosilo *s koljena na koljeno*. Međutim, iako se prvi stihovi bećaraca javljaju u 18. stoljeću, u literaturi se bećarci i drugi slavonski dvostihovi počinju spominjati tek u 19. stoljeću. Takav veći interes „veže se uz pojavu Maksimilijana Vrhovca, koji je 1813. godine uputio poziv svećenicima da zapisuju sve

folklorne sadržaje“¹. Maja Bošković-Stuli provela je nekoliko istraživanja koja su pokazala da su žanrovi *pjesmica*, u koje se svrstava i bećarac, u Hrvatskoj nastali negdje u drugoj polovici 19. stoljeća (Bošković-Stulli 1978: 305). Slično istraživanje proveo je i Mladen Leskovac, koji je zaključio da se počeci bećarca naziru već krajem 18. stoljeća, no da se kao žanr oformio u 19. stoljeću (Leskovac 1968: 107). Josip Užarević objasnio je kako je Leskovac oblikovanje bećarca kao vokalno-instrumentalnog napjeva sredinom 19. stoljeća doveo u vezu s gajdama, a u drugoj polovici 19. stoljeća u vezu s tamburama (Užarević 2012: 145). Stihovi bećaraca nastaju svuda, svakodnevno, u svakoj prigodi i u svim životnim razdobljima. Izmišljaju ih i izvode obični ljudi, a zapisuju i prikupljaju razni sakupljači te tako stvaraju brojne zbirke s nekoliko tisuća bećaraca i sličnih *pjesmica*.

Naziv bećarac potječe od turske riječi *beĳar* koja u hrvatskom jeziku označava momka, neoženjenog muškarca, samca (Antić 2019: 88) odnosno, kako u narodu kažu, *bećara*, *bekriju* ili *lolu*. Prema Užareviću, bećar je mladi muškarac koji voli tjelesne užitke, a koji može i ne mora biti oženjen (Užarević 2012: 147). Uzevši u obzir da postoje i žene iste ili slične naravi, u narodu je za njih nastao naziv *bećaruše*. Nekada su ovi pojmovi *bećar* i *bećaruša* bili uvreda, no danas se tako nazivaju svi muškarci i žene vedrog duha i veselog karaktera, koji vole druženje uz pjesmu i ples. Budući da su se oba pojma proširila u narodu, ubrzo su postali inspiracija za nastanak novih stihova.

*Bećari se ne ženiju mladi,
bećaruju dok im ne dosadi.*

*Bećarušo, život mi zasladi,
ti znaš, valjda, kako se to radi.*

(Grgurovac 2005²: 76, 279)

¹ Grgurovac, Martin. 2005. *Slavonske pismice: 10.000 bećaraca, drumaraca, svatovaca*. SN „Privlačica“. Vinkovci. str.7

² U ovome će se radu kao jedan od izvora za stihove bećaraca koristiti knjiga *Slavonske pismice: 10.000 bećaraca, drumaraca, svatovaca* autora Martina Grgurovca. Knjiga je objavljena 2005. godine, a sadrži brojne stihove raznih slavonskih pismica i sličnih napjeva prikupljene na području Slavonije, Srijema i Baranje. Podijeljena je u dva dijela. Sadrži stihove iz objavljenih zbirki i rukopisa kao i iz onih neobjavljenih. Stihovi iz pojedinih objavljenih zbirki klasificirani su prema određenim motivima, kao što

Bećarac se definira kao vrsta vokalno-instrumentalnog napjeva karakterističnog za Istočni dio Republike Hrvatske. Najčešće se izvodi uz instrumentalnu pratnju, no rjeđe ga možemo čuti i u *a capella* izvedbi. U Slavoniji se bećarac uglavnom izvodi uz pratnju tamburaških instrumenata, a u ostalim dijelovima Hrvatske, uz tambure, možemo čuti gudačke instrumente ili harmoniku. Važno je naglasiti da se melodije bećaraca razlikuju od područja do područja. Budući da pored bećarca postoje i drugi napjevi (bušarac, drumarac, svatovac i slično) iste jezičnoumjetničke strukture, a to je „rimovani deseterački dvostih s trohejskom inercijom i cezurom iza četvrtoga sloga“³, Slavko Janković predložio je nazvati ih *pismicama* ili *dvostihovnim-desetercima*. Takvim se desetercima „izražavaju stavovi i mišljenja, opisuju događaji, ljudski karakteri, toponimi i geografska područja, vjerski i domoljubni osjećaji te sve ono što ljude okružuje u svakodnevnom životu“⁴. Bećarci se izvode u raznim prigodama i na raznim manifestacijama, no više o tome reći ćemo u nastavku rada. Što se tiče načina same izvedbe bećarca, prvi stih u prvom glasu pjeva samo jedna osoba, a zatim ju, pjevajući drugi glas, u ponavljanju stiha poprate i ostali pjevači. „Kod ponavljanja stihova dolazi do melodijske varijacije u kadenci. Isto se događa i s drugim stihom.“⁵ Često čujemo kako kažu da bećarac obično predvodi muškarac, no danas zaista nema pravila tko će započeti izvedbu. Mogu to biti i žena i muškarac, a čak i dijete, no valja istaknuti da se „cijene pjevači koji imaju dobru dikciju i jak glas, koji dobro poznaju repertoar starih i novih stihova te koji su dosjetljivi, spretni i brzi u oblikovanju novih stihova.“⁶

Bećarce i ostale *pismice* ljudi uglavnom vole zbog zastupljenosti humora, vedrog duha i veselog karaktera. Naime, u bećarcu prvi deseterac sadrži određenu tezu, dok je drugi deseterac najčešće neka humorna antiteza prvom. Bećarce u kojima je zastupljen humor najčešće možemo čuti u dvoboju između dvaju ili više pjevača koji predvode bećarce. Takav dvoboj naziva se *natpjevavanje*, a može trajati sve dok pjevači ne izgube inspiraciju za stihove koje smišljaju u tome trenutku.

su primjerice: ašikovanje, ljubav, tuga, rastanak i sl.

³ Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb. str. 143

⁴ Grgurovac, Martin. 2005. *Slavonske pismice: 10.000 bećaraca, drumaraca, svatovaca*. SN „Privlačica“. Vinkovci. str.7

⁵ Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb. str. 144

⁶<https://min-kulture.gov.hr/print.aspx?id=7156&url=print>, pristupljeno: 24. kolovoza 2022.

Prilikom *natpjevavanja* pjevači se mogu koristiti i ranije osmišljenim stihovima čiji se tekst dobro uklapa u odgovor drugom pjevaču. Ova vrsta glazbenog dijaloga može se odvijati između muškaraca, žena, predstavnika susjednih sela i gradova, predstavnika određenih skupina različitih interesa i slično. Kada imamo mnogo zapisanih stihova, lako ih možemo složiti za natpjevavanje.

*Ja sam tebe zapazio, mala,
u dvorištu kad si noge prala.
Lolo moja, siroto najgora,
u dvorištu nemaš ni traktora.
Mala moja, ne budi budala,
ja se šalim, ti bi se udala.
Ni za boljim ja venila nisam,
gadu, zbogom, neću ni za tobom.*

(Sastavljeno prema: Grgurovac 2005: 75, 80, 161)

Suprotno spomenutom glazbenom dijalogu, u bećarcu imamo i glazbeni monolog kojeg nazivamo *samoopjevavanje*. Riječ je o stihovima koji mogu opisivati lirskog subjekta i njegov način života ili naseljena mjesta i ono što se u njima događa, bilo dobro ili loše (Užarević 2012: 159).

*Mene mama rodila u petak
pa sam svakom prokosu početak.*

*Oj, Brođanci, lipo selo naše,
tebe diče divojke i snaše.*

(Grgurovec 2005: 121, 271)

2.1. UNESCO

„Bećarac je kao tradicijski vokalni i vokalno-instrumentalni napjev i kao neizostavan dio današnje tradicijske kulture Slavonije, Baranje i Srijema opstao na društvenoj i glazbenoj sceni zahvaljujući organiziranoj djelatnosti amaterskih folklornih i glazbenih udruga i ansambala, folklornih i glazbeno-folklornih manifestacija (smotri, susreta, seminara i festivala), a djelomično zahvaljujući i estradnim glazbenicima i diskografskoj produkciji. Sve ove djelatnosti na razne načine podupire i podržava društvena zajednica na državnoj, regionalnoj, županijskoj, općinskoj i lokalnoj razini.“⁷

Kada se bećarac 2006. godine našao na Listi zaštićenih nematerijalnih dobara Republike Hrvatske, hrvatski muzikolog Mihael Ferić odlučio je u suradnji Ministarstvom kulture i medija Republike Hrvatske učiniti sve potrebno kako bi bećarac bio zaštićen i od strane UNESCO-a. Povjerenstvo UNESCO-a imalo je brojna pitanja i zahtjeve, a jedan od njih bio je i prijevod bećaraca na engleski jezik. Ferić je u emisiji Hrvatskog katoličkog radija *Kulturni biseri Hrvatske* izjavio da mu je to bio veliki problem jer su prevedeni stihovi na engleskome jeziku izgubili smisao i duhovitost. Bez obzira na to, bećarac je 2011. godine zauzeo svoje mjesto na UNESCO-voj Listi nematerijalne kulture baštine čovječanstva na što su svi čuvari tradicijske kulturne baštine Republike Hrvatske bili ponosni. Taj je događaj bio inspiracija za nastanak novih stihova bećaraca.

*Bećarac je pjesma od davnina,
to je naša narodna baština.
A da to se sve ne zaboravi,
UNESCO ga pod zaštitu stavi.
Oj, UNESCO, od srca ti hvala,
sad bećarac ima zaštitara!*

⁷ <https://min-kulture.gov.hr/print.aspx?id=7156&url=print>, pristupljeno: 24. kolovoza 2022.

2.2. Područna raslojenost bećarca

Kada govorimo o bećarcu, on nas prvenstveno podsjeća na Slavoniju. To ne čudi jer se, kako pojašnjava Užarević u knjizi *Književni minimalizam*, bećarac kao vrsta *pjesmice* oformio upravo u Slavoniji 1878. godine, a zatim se do 1914. godine razvio i u susjednim područjima: Srijemu, Baranji i Bačkoj te tako doživio svoj potpuni procvat. „Tek je to razdoblje omogućilo onu ambijentalnu sigurnost, onu duševnu i duhovnu razigranost kojom se odlikuje sadržaj i oblik *pismica* – bećaraca, svatovaca, drumaraca, pokladovaca, kolskih napjeva, poskočnica, «šalajki».“⁸ Zahvaljujući folklornim društvima i tamburaškim sastavima, bećarac ne samo da se do danas zadržao na glazbenoj sceni nego se i proširio na gotovo sve dijelove kontinentalne Hrvatske. Budući da je u posljednjih desetak godina porasla zainteresiranost mlađeg naraštaja za bavljenje tamburaškom glazbom, u Hrvatskoj je osnovano mnogo tamburaških sastava koji su prisutni gotovo na svakom većem privatnom slavlju ili javnom događanju. To je uvelike pridonijelo tome da se bećarac *udomaćio* u velikom dijelu kontinentalne Hrvatske jer gdje god se čuju zvuci tamburica, tu zasigurno možemo čuti i bećarac. Zanimljiva je činjenica da se na području Banovine i Korduna bećarac njeguje i čuva gotovo jednako kao i u Istočnoj Hrvatskoj. Od slavonskog se bećarca razlikuje samo po melodiji. Da bi dokazali koliko je bećarac značajan na području Korduna, u gradu Slunju već se nekoliko godina održava manifestacija *Slunjska večer bećarca*, čiji je glavni organizator KUD „Korana“ Slunj, a o njoj ćemo nešto više reći u nastavku rada. Osim u Slunju, bećarac se u nešto manjoj mjeri izvodi i u drugim dijelovima Karlovačke županije, preciznije na područjima Karlovačkog pokuplja i bliže okolice. Razlog tomu je što su ta područja poznata po *rozanju* ili *rozganju*, jednom od najstarijih vokalnih napjeva u Hrvatskoj, koje je po formi i sadržaju dosta slično bećarcu. Nešto kasnije ćemo detaljnije prikazati rozgalice, usporediti ih s bećarcem te iznijeti njihove sličnosti i razlike.

⁸ Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb. str. 145

2.3. Prigode i manifestacije na kojima se izvodi bećarac

Bećarac prvenstveno povezujemo s tradicijom i folklorom, izvedbama folklornih skupina pa samim time i folklornim manifestacijama, posebice onima koje se održavaju u Slavoniji. Budući da slobodno možemo reći kako je bećarac zahvaljujući folklornom stvaralaštvu opstao na sceni, bez sumnje možemo potvrditi da se stihovi bećaraca najviše čuju na smotrama folkloru kao što su *Brodsko kolo*, *Đakovački vezovi*, *Miholjačko sijelo*, *Ljeto valpovačko*, *Vinkovačke jeseni* i drugim. Iako je to tako, „valja istaknuti da se bećarac-napjev ne pjeva u kolu, ali se zato pojavljuje u različitim drugim situacijama – u svatovima, pučkim veseljima, drumskim ophodnjama, divanima, pastirenju i drugim poslovima koji dopuštaju pjevanje“⁹. Osim svatova, danas se bećarac izvodi na svim vrstama privatnog slavlja: na proslavi krštenja, svete pričesti, svete potvrde, zaruka, rođendana, godišnjice braka, diplome i slično. Izvedba bećarca prilikom obavljanja određenih poslova bila je tradicionalna u prošlim vremenima kada nije bilo pametnih telefona i raznovrsnih zvučnika putem kojih se danas pušta glazba. Nije bilo ni raznih strojeva kojima se danas obrađuje zemlja, šiva odjeća i izrađuje obuća ili pune jastuci i pokrivači. Nekada su ljudi takve poslove obavljali pomoću ručnog alata, a da bi si olakšali i zaboravili na težinu posla, gotovo su uvijek zapjevali. Da bi atmosfera bila zabavnija, bilo je neizostavno zapjevati bećarce. Tako su i nastali brojni stihovi koji su se zapisali i očuvali sve do danas. Ranije smo spomenuli folklorne manifestacije, no pored njih, danas se održavaju i brojne glazbene manifestacije kao što su *Zlatne žice Slavonije*, *Šokačka rapsodija*, *Glazbeni festival „Šokačke pisme“* i druge. Već iz njihovih naziva iščitavamo da obuhvaćaju izvedbe s područja Istočne Hrvatske, a među tim je izvedbama neizostavan i bećarac.

Zanimljiva je činjenica da postoje ljudi koji pojedine stihove bećaraca ne smatraju humorističnima već pogrdnima i uvredljivima. Tako su u medijima, u posljednjih nekoliko godina, kružile dvije afere vezane za bećarac, a jedna je čak završila i sudskom tužbom. Prva je afera započela u lipnju 2018. godine na manifestaciji *Ljeto valpovačko* kada je Branimir Čolaković, član HKUD-a „Valpovo 1905“, otpjevao bećarac *Mala moja, ti u plavoj bluzi, / dođi bliže pa mi se na***i* te njime uvrijedio policajku koja se u tom trenutku našla u blizini, a zatim protiv mladog

⁹ Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb. str. 144

Valpovčanina podignula i tužbu. Mladić je tako postao prva osoba optužena i kažnjena za izvedbu bećarca. Događaj je izazvao brojne reakcije, komentare i različite poglede. Oni koji su bili uz Čolakovića tvrdili su da ono što se u bećarcu otpjeva ne bi trebalo nikoga vrijeđati jer cilj izvedbe bećarca nije da uvrijedi već svojim vedrim duhom, humorom i lascivnošću nasmije slušatelja, a osim toga, kao takav je i zaštićen. S druge strane, mnogo se ljudi s time ne slaže pa su stali u obranu policajke. Razmatranje ove situacije najbolje je prepustiti pravnim stručnjacima jer ne možemo biti sigurni što točno skrivaju otpjevani stihovi i kome su zapravo bili upućeni. Druga afera dogodila se u srpnju 2022. godine kada je multimedijalna umjetnica Arijana Lekić-Friedrich u jednoj zagrebačkoj ulici, u sklopu festivala Perforacije, postavila instalaciju pod nazivom „Nema žene bolje od krmače“. Riječ je o videozapisu koji je započeo bećarcem *Nema žene bolje od krmače, / moš je klati, moš je je***i*. Osim spomenutog, u videozapisu je bilo pušteno još nekoliko sličnih stihova, a njima je umjetnica htjela ukazati na problematičnost sadržaja istih. Iznijela je stav da treba preispitati zašto je UNESCO stavio pod zaštitu stihove koji, prema njezinu mišljenju, vrijeđaju žene i potiču na nasilje. Smatra da stihove takvog sadržaja treba zamijeniti pristojnijim sadržajem. Ovaj je događaj također uzdrmao javnost i podijelio mišljenja, no i u ovom slučaju o tome mogu raspravljati samo oni koji su za to stručni.

3. Slunjska večer bećarca

Kao što smo već ranije spomenuli, na području Korduna bećarac je popularan gotovo kao i u Slavoniji, a da bi se to očuvalo, Kulturno-umjetničko društvo „Korana“ Slunj 2014. godine je pokrenulo inicijativu da se u Slunju organizira manifestacija pod nazivom *Slunjska večer bećarca*. Na manifestaciji mogu sudjelovati kulturno-umjetnička društva, pjevačke skupine i tamburaški sastavi. Manifestacija se održava u dva dijela: natjecateljskom i revijalnom. Skupine koje se natječu ocjenjuje etnomuzikolog dr. sc. Joško Čaleta, koji po završetku natjecateljskog dijela programa odlučuje koja je skupina imala najbolji scenski nastup, a koja najbolji tekst bećarca. Osim ovih dviju nagrada, dodjeljuje se i nagrada publike o kojoj odlučuje jačina pljeska za izvedbu svake skupine. Za skupine koje se natječu postoje vrlo jasna pravila kojih se moraju pridržavati:

1. skupinu može činiti najmanje pet, a najviše petnaest članova (uključujući glazbenu pratnju),
2. skupine mogu biti ženske, muške ili mješovite,
3. svaka skupina mora otpjevati najmanje pet, a najviše deset stihova bećarca,
4. stihovi moraju biti novoosmišljeni, a ako je skupina prijašnjih godina nastupila na manifestaciji onda ne smije ponoviti već izvedene stihove,
5. stihovi ne smiju biti nepristojni već komični i zanimljivi, a mogu se odnositi na svakodnevna zbivanja,
6. bećarci se mogu pjevati *a capella* ili uz instrumentalnu pratnju,
7. skupina koja ima instrumentalnu pratnju treba otpjevati deset kitica bećarca tako da nakon svake dvije kitice slijedi instrumental (pet pjevanja, pet instrumentala). U revijalnom dijelu programa nastupaju folklorne i pjevačke skupine s područja Slavonije.

U nedjelju 21. kolovoza 2022. godine, na Trgu Zrinskih Frankopana u Slunju, održana je 9. Slunjska večer bećarca. Na spomenutoj manifestaciji sudjelovala sam kao promatrač, stoga ću u nastavku iznijeti kratki osvrt na istu.

U natjecateljskom dijelu sudjelovali su: KUD „Lađevčani“ Lađevac, KUD „Izvor“ Rakovica, KUD „Graničar“ Cvitović, KUD „Sv. Mihovil“ Donji Nikšić, HKUD „Široka Kula“ Široka Kula, KUD „Dangubice“ Kuterevo i KUU „Gacka“ Ličko Lešće. U

revijalnom dijelu nastupili su: MPS „Strossmayer“, ŽPS „Druge“ te KUD „Šokadija“ Strizivojna.

*Strizivojnu Sv. Martin čuva,
cure, snaše, vinograde naše. (2022)*

Prema odluci dr. sc. Joška Čalete, nagrada za najbolji scenski nastup pripala je KUD-u „Sv. Mihovil“ iz Donjeg Nikšića, a nagradu za najbolji tekst bećarca osvojila je ŽPS KUD-a „Graničar“ iz Cvitovića.

*Prodaj dragi svoju malu luku
pa mi kupi zlatni sat na ruku.
Ja ću dati tri doline zelja
da te netko od kuće otpelja. (2022)*

Posjetitelji su se složili sa stručnom komisijom pa je KUD „Sv. Mihovil“ Donji Nikšić osvojilo i nagradu publike. Za vrijeme njihove izvedbe, publika je posebno aplaudirala nakon stihova:

*Bećar pjeva, al' mu se ne mili,
godinama uvijek isti žiri.
Oj, bećari dolazite džabe
gdje bećarac zapjevaju babe. (2022)*

Cijela večer bila je u stilu bećarca. Pored folklornih izvedbi, stihove bećaraca izgovarali su i voditelji programa prilikom najavljivanja važnih osoba i folklornih skupina. Slijedi nekoliko takvih primjera:

*Ka i lani velika potpora,
u žiriju imat je doktora. (2022)*

*Led će probit bećari nam znani,
iz Lađevca, KUD-a „Lađevčani“. (2022)*

*Kaj bi Nikšić, majko moja mila
da im nije „Svetog Mihovila“? (2022)*

4. Bećarac – usmenoknjiževni oblik

„Pored pisane književnosti postoji i usmena književnost. To nije samo ona književnost koja je nastala i koja se dugo vremena širila usmenom predajom, nego i ona koja nastaje i danas, širi se i razvija bilo predajom »od usta do usta«, bilo tehničkim sredstvima koja ne traže da se književnost zapisuje.“¹⁰ Usmena se književnost najviše razvijala u krajevima gdje je pismenost bila vrlo rijetka, a u tim se krajevima kasnije i zadržala. To su uglavnom bila ruralna područja – sela, a danas je ta ista usmena književnost dio njihove kulture i tradicije pa se tako proširila i na urbane dijelove u okolici tih ruralnih područja. Naime, usmenom se književnošću u takvim krajevima *s koljena na koljeno* prenosilo sve ono što su ljudi svakodnevno radili i kroz povijet doživjeli. Budući da su se razne priče i stihovi godinama prepričavali među narodom, najčešće ne znamo tko su njihovi prvotni autori. Mnogi su takvi tekstovi zapisani, no osobama koje su ih zapisale iste je ispričala možda deseta osoba. Pojedini su se oblici izvodili pjevajući, a zahvaljujući tome su sačuvani i do danas.

Bećarac je možda najbolji primjer usmenoknjiževnog oblika u Hrvata koji je, osim u zapisima, sačuvan i u živoj izvedbi. Zbog toga što u njoj imamo i zapise i živu izvedbu, Stipe Botica hrvatsku književnost opisuje kao bogatu i raznovrsnu te naglašava važnost zapisivanja usmene predaje jer je ona dio naše kulture (Botica 1995: 5). No ako naše poglede usmjerimo samo na proučavanje *pismica* kao dijela hrvatske književnosti, valja se zapitati zašto se one ne svrstavaju pod vrste lirskih pjesama. Uzmemo li u ruke zbirku *pismica* iz nje bismo mogli izdvojiti stihove iste tematike pa ih složiti redom da imaju određeni smisao baš kao razne lirske pjesme. Slavko Janković u knjizi *Šokačke pismice* (1967.) navodi tri razloga marginalizacije *pismica* u književnoznanstvenim krugovima, a to su „da im se ne čine dovoljno literarno vrijedne, da su im poput »sitneža« - nebitne, nezapažene te da im je slab

¹⁰ Solar, Milivoj. 1976. *Teorija književnosti*. Školska knjiga. Zagreb. str. 7 – 8

interes za muzikologiju i njihovu muzikološku vrijednost“¹¹. Bez obzira na to što su prepuštene same sebi, *pismice* su ipak postale dijelom hrvatske narodne književnosti zahvajući ljudima koji su ih stvarali, bilježili i s njima živjeli. Osim što su se stihovi bećarca i ostalih *pismica* prenosili *od usta do usta* i većini je autor nepoznat, bećarac ima još nekoliko karakteristika usmenoknjiževnog oblika koje slijede u nastavku rada.

4.1. Forma, sadržaj i žanr

„Najvažniji kriterij za određivanje jezičnoumjetničkog minimalizma (pa i jezičnog općenito) jest veličina i ospeg teksta.“¹² Ukoliko na *riječ* gledamo kao na najmanju jezičnu jedinicu, utoliko možemo utvrditi da su granica književnog minimalizma djela koja se sastoje od dvije riječi (dvorječja) ili jedne riječi (jednorječja), koja zapravo skriva dvije riječi (Užarević 2012: 15). Osim jednorječja i dvorječja, postoje i trorječja i četverorječja. Kada govorimo o formi bećarca, kažemo da je riječ o rimovanom deseteračkom dvostihu. Stjepan Krpan kaže da je u tom slučaju deseterački dvostih vrsta pjesme odnosno „cjelovit i samodostatan pjesnički tekst odnosno oblik“¹³. Svaki ispjevani redak bećarca sadrži deset slogova. „Prva četiri sloga čine prvi članak (prvu polovicu retka – stiha), a sljedećih šest slogova čini drugi članak (drugu polovicu stiha).“¹⁴ Valja istaknuti da se svaki stih piše u novom retku.

4 6
Ide moja | dika iz daleka,

4 6
Blago srcu | koje njega čeka.

(Ivančan 1988: 120)

¹¹ Grgurovac, Martin. 2005. *Slavonske pismice: 10.000 bećaraca, drumaraca, svatovaca*. SN „Privlačica“. Vinkovci. str.8

¹² Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb. str. 15

¹³ Krpan, Stjepan. 1990. *Narodna starina Gornjih Andrijevac*. Brodski list i Radio Brod. Slavonki Brod. str. 225

¹⁴ Grgurovac, Martin. 2005. *Slavonske pismice: 10.000 bećaraca, drumaraca, svatovaca*. SN „Privlačica“. Vinkovci. str.10

Verbalna struktura bećarca opsegom se ne poklapa s glazbenom izvedbom. U jezičnoj se strukturi bećarac sastoji od dva stiha, a u glazbenoj od četiri stiha jer se stihovi prilikom glazbene izvedbe ponavljaju (Užarević 2012: 149). Bećarci se vrlo rijetko mogu čuti u čistom književnom jeziku. Od područja do područja mogu razlikovati izgovoru: „od izvorne ikavice, ekavice i poluekavice, uz brojne tuđice s različitom akcentuacijom.“¹⁵

Sadržaj bećaraca je bogat i raznolik. Osim bećarenja, bave se tematikom običaja, svetkovina, ljubavi, erotike, zavisti, glazbe, krajolika, naseljenih mjesta, socijalnog statusa, odjevnih predmeta, svakodnevnog ljudskog života i još mnogo toga. Kratkim se stihovima može opjevati štošta. Dakle, u bećarcu se književni minimalizam kao stvaralačko načelo jasno može očitati i na planu forme i na planu sadržaja. Svrstava se pod najkraće lirke usmenoknjiževne oblike pa se ponekad uspoređuje s poslovicama, izrekama, zagonetkama, aforizmima i sl. Mihail Bahtin književne tekstove dijeli u dvije vrste žanrova: *prvotne ili jednostavne* i *drugotne ili složene*. Prema njegovoj klasifikaciji, Užarević je bećarac svrstao pod male jednostavne žanrove. Zatim je osmislio svoju klasifikaciju prema kojoj bećarci, kao i ostali tradicionalni folklorni oblici, spadaju pod *anonimne ruralne žanrove*, a prema modernijoj klasifikaciji ih svrstava u *multimedijalne minižanrove* (Užarević 2012: 14).

4.2. Autoreferencijalnost, dvočlanost, intermedijalnost

Autoreferencijalnost se definira kao „dimenzija izričaja ili teksta kojim oni tematiziraju neka svoja obilježja, upućuju na vlastitu situaciju, subjekt, strukturu, kod ili žanrovsku pripadnost.“¹⁶ Vratimo li se na ranije spomenuta natpjevavanja i samoopjevavanja, možemo uočiti kako su ona sklona upravo toj autoreferencijalnosti. Najbolje ju uočavamo u bećarcima koji opjevavaju Šokadiju, Šokce i Šokice, Slavoniju, Hrvatsku i njezina naseljena mjesta, najčešće ona slavonska.

¹⁵ Isto, str. 10

¹⁶ autoreferencijalnost - <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>, pristupljeno 27. rujna 2022.

*Šokadijo, budi mi vesela,
neka čuju sva slavonska sela.*

*Šokica sam i šokačko dijete,
Hrvatica od glave do pete.*

*Hrvat otac, Hrvatica mati,
najljepše je Hrvatom se zvati.*

*Bizovac je selo najmilije,
najljepše je selo Slavonije.*

*Oj, Brođanci, selo umiljato,
momci srebro, a djevojke zlato.*

(Grgurovac 2005: 122, 189, 267, 367)

Što se tiče natpjevavanja, autoreferencijalnost je prisutna u dijaloškim formama natpjevavanja među naseljenim mjestima.

*U Štitaru orasi u redu,
Sve bi cure u Babinu Gredu.*

*Babogredci, jabuke vam gorke,
Gundinčani ljube vam djevojke.*

(Grgurovac 2005: 158, 267)

Kada je riječ o opjevavanju naseljenih mjesta i natpjevavanju među njima, čak postoje i isti stihovi u kojima se mijenja samo naziv sela ili grada, a vrlo je često u njima zastupljena i ironija odnosno autoironija.

*Oj, Bečicu, moje milo zlato,
u tebi je do koljena blato.*

*Bicko Selo selo je na bregu,
u njemu se tekutovi legu.*

(Grgurovac 2005: 399, 400)

„Kao osnovnu formalnu i sadržajnu osobinu bećarca možemo označiti *dvočlanost*: ona prožima sva strukturno-kompozicijska, ritmička, sintaksna, semantička (motivsko-tematska) i druga obilježja *pismica*.“¹⁷ Kada proučavamo tekstove bećaraca, možemo primijetiti da se većina bavi ljubavnom ili erotskom tematikom. Pretpostavljamo da su bećarce s takvim temama smišljali mladići i djevojke mladenačke dobi. „Odatle i osnovna semantička dihotomija JA – TI (lola, dika, mala)“¹⁸

*Curo moja, na sokak izađi,
da vidimo čij' je šećer slađi.*

*Diko moja, paunovo pero,
'ajdemo se šetati kroz selo.*

(Grgurovac 2005: 201)

Toj se dihotomiji vrlo često dodaje još jedan element, a to je ON/ONA/ONO (roditelji, svekrva, selo, dušmani i sl.).

*Lolo moja, al' smo uživali!
Al' dušmani nisu dugo dali.*

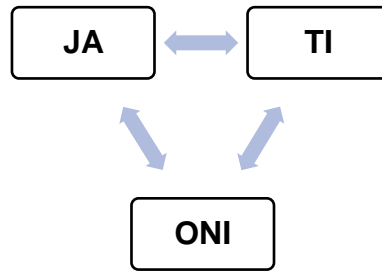
*Mene mama za te, diko, psuje,
Kadgod ona za poruke čuje.*

(Grgurovac 2005: 183, 184)

Uzevši to sve u obzir, Užarević u svojoj knjizi *Književni minimalizam* (2012.) objašnjava da *shemu* bećarca i ostalih *pismica* možemo prikazati ovako:

¹⁷ Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb. str. 151

¹⁸ Isto, str. 151

Dvočlanost se u bećarcu može ostvariti kada je distih formiran tako da je prvi stih neka tvrdnja, a drugi stih objašnjenje te tvrdnje ili svojevrsna nadopuna prvome stihu.

*Lako ti je poznati bećara:
najero mu i šešir i glava.*

*Kad se dvoje volu od malena,
to je ljubav nezaboravljena.*

(Grgurovac 2005: 40, 357)

Govoreći o dvočlanosti valja spomenuti i psihološki paralelizam koji podrazumijeva suprotstavljanje izvanjskog i unutarnjeg svijeta, odnosno prirode i ljudskog doživljaja. Iako se priroda javlja u stihovima bećaraca, ona nema vrijednost sama za sebe niti se javlja samostalno, već u prenesenom značenju razjašnjava ili dopunjuje neku emocionalnu situaciju, najčešće ljubavnu. Podvrgnuta je psihološkoj ljudskoj sferi.

*Ružmarine, ti vršike nemaš,
ti vršike, a ja nemam dike.*

*Imam diku k'o stručak đurđica,
ja kraj njega kao ljubičica.*

(Njikoš 1970: 148)

Kada govorimo o intermedijalnosti kažemo da se određeni izražajni oblici mogu realizirati u kombinaciji s više medija. Bećarac je poput većine folklornih izražajnih oblika intermedijalan jer se, pored jezika, uključuje i u druge medije kao što su glazba, pjesma, ples ili koreografija. Riječ je, dakle, o živoj izvedbi, koja se

pojavljuje i na sceni i kao dio svakodnevice u naroda. Ako u tu skupinu drugih medija dodamo i film, onda sa sigurnošću možemo tvrditi da se bećarac pojavljuje i u domaćim filmovima – bilo u izvedbenom obliku ili samo fotografski, u pismu. „Važno je uočiti da situacijsko-izvedbena narav *pismica* bitno utječe ne samo na njihove glazbene ili plesne aspekte nego i na njihov verbalno-sadržajni moment.“¹⁹ To bi značilo da unutar zadane okvirne strukture bećarca može doći do varijacija. Ovisno o situaciji, mogu se izraziti dvije suprotne vrijednosti:

*Ljubio sam garave i plave,
one smeđe to su žene prave.*

(Grgurovac 2005: 375)

*Ljubio sam smeđe i garave,
one plave to su žene prave.*

Pored takvih varijacija, unutar zadane okvirne strukture bećarca može doći i do promjene roda lirskoga *Ja* (ženski u muški i obratno), a osim promjene roda, može se mijenjati i odnos prema nekomu ili nečemu.

*Volila bi da me i sarane,
nego da mi u kolo zabrane*

(Ivančan 1988: 121)

*Volio bi da me i sarane,
nego da mi u kolo zabrane.*

Pomoću stihova bećaraca mogli bismo složiti i neku priču. Time se u koreografiji slavonskih plesova poigrao i poznati hrvatski ansambl LADO opjevavši redom svaki dan u tjednu:

¹⁹ Isto, str. 150

*Ponedjeljak, moj žalosni danu,
kad se sjetim kako j' na divanu.
U utorak malo se razdrijemam,
kud pogledam, nigdje posla nemam.
A u srijedu samo se otežem,
tražim mjesto pa da malo ležem.
U četvrtak sasvim se razbistim,
tražim kefu da cipele čistim.
Svane petak, ja čistim odijelo
da navečer prošetam kroz selo.
Subota je zadnji dan nedelje,
dođi mala da ti kažem želje.
U nedelju u šetnju se spremam
kad opazim da puceta nemam.*

(AnsambL LADO: Ej, grišće plandovišće²⁰)

4.3. Zastupljenost rime u bećarcu

Proučavajući stihove bećaraca sa sigurnošću možemo tvrditi da rima u njima ima veliku poetičku ulogu, možda čak i ključnu. Rima ima tri uloge: glasovno-ritmičku, kompozicijsku i semantičku (Užarević 2012: 154). Glasovno-ritmička uloga podrazumijeva „glasovno ponavljanje na kraju ritmičkih članaka, najčešće na kraju stihova“.²¹ Kod takve uloge razlikujemo: mušku, žensku, dječju i hiperdaktilsku rimu. Kompozicijska uloga podrazumijeva različite mogućnosti rimovanja u stihu, strofi i pjesmi. Prema takvoj ulozi rima može biti: parna (aabb), unakrsna (abab), obgrljena (abba), daleka, početna, unutarnja i druge. Semantička je uloga ujedno i najvažnija jer je njezin zadatak pokretanje mehanizama semantičkog, glasovno-ritmičkog i položajno-kompozicijskog tipa (Užarević 2012: 155).

U stihovima bećaraca gotovo se uvijek podudaraju dva sloga što nam potvrđuje da je u bećarcima prisutna ženska rima. Osim na kraju stihova, rima se u

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=htqp65di0r0>, pristupljeno: 30. rujna 2022.

²¹ Isto, str. 154

bećarcima pojavljuje i unutar jednoga stiha pa se tako mogu rimovati završeci stihova, završeci polustihova te riječi unutar polustihova. Prema tome, u bećarcima možemo uočiti međustihovnu, unutarstihovnu i unutarpolustihovnu rimu. Uzevši sve to u obzir, Užarević je napravio osnovnu *shemu* mogućih tipova rimovanja (Užarević 2012: 155) u kojoj se vodoravne crtice odnose na položaj rimovanih riječi, jedna okomita crtica predstavlja razdjel unutar stihova, dvije okomite crtice odnose se na cezuru, a tri su okomite crtice oznaka za pauzu na kraju stihova (Malović 2020: 11):

- | - II - | - III

Rimovanje u bećarcu zaista može biti raznoliko. Kada uzmemo Užarevićeve *shemu* i primijenimo je na samo nekoliko primjera različitih mogućnosti rimovanja u bećarcu, to onda izgleda ovako:

<i>Ljubi dragi, al' nemoj ujedat</i>	- - II - a III
<i>jer će mama modrice pregledat.</i>	- - II - a III

<i>Znaš li diko kad si me ljubio,</i>	- - II - - III
<i>to ubardaj, više se ne nadaj.</i>	- a II - a III

<i>Vinograde, moj zeleni sade,</i>	- a II - a III
<i>moje ruke ne mogu da rade.</i>	- - II - a III

<i>Uvenila grana jorgovana,</i>	- - II a a III
<i>kao i ja čekajuć' dragana.</i>	- - II - a III

<i>Pit ću vina dok je Varadina</i>	- a II - a III
<i>i rakije dok je Šokadije.</i>	- b II - b III

<i>Piću, piću dok je u sadiću,</i>	a a II - a III
<i>kad nestane ja ću pod mejane.</i>	- b II - b III

(Grgurovac 2005: 62 – 67)

U stihovima bećaraca ponekad se rimuju i suglasnici poput *ri j, mi n, li r, ri vi* drugi (*more – moje, dana – sama, pero – selo, kućari – rukavi* i sl.).

4.4. Zastupljenost humora u bećarcu

Za časopis *Hrvatska riječ*, hrvatski etnolog Goran Knežević rekao je da se „kroz bećarac nekažnjeno moglo proturiti puno istine o osobama, događajima, raznoraznim društvenim temama i napose o erotici“²². Poetika bećarca je smisljena i ozbiljna, no većinom su njegovi stihovi metaforični te se izgovaraju i pjevaju šaljivim tonom, posebice kada se bave temom erotike. Kao što smo ranije spomenuli, pretpostavlja se da je stihove takvih bećaraca smišljala seoska mladež koja je imala drugačiji pogled na svijet oko sebe nego netko stariji. Smišljali su stihove o svakodnevicu, radostima, tuzi ili problemima, pokušali su u njih unijeti dozu humora kako bi nasmijali ljude kojima su okruženi. Dakle, humor u bećarcu može se pripisati vedrini naroda i toliko je zastupljen u bećarcima da nas sama pomisao na bećarac asocira na smijeh. Prilikom izvedbi bećaraca na raznim slavljinama možemo vidjeti da pojedini stihovi ljude nasmiju do suza, posebice ako je riječ o natpjevavanju. Slijedi nekoliko primjera humorističnih bećaraca:

*U curice noge k'o u zeca,
uzet ću je, bit će brza djeca.*

*I sinoć sam ljubio u mraku,
nisam znao, ja pritiso baku.*

*Kaku me je Bog stvorio lipu,
tebe lolo samo navrndoljo.*

*Podero sam cipelu na peti
pa mi samo rupa na pameti.*

²² <http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/6175/Becarac-%E2%80%93-vedri-stihovi-i-zarazna-melodija/>, pristupljeno: 2. listopada 2022.

*Prde Reza ko iz mitraljeza,
ubi rodu u Slavonskom Brodu.*

(Grgurovac 2005: 78,135, 148, 155)

5. Klasifikacija bećarca

Ako pažljivo slušamo ili čitamo stihove bećaraca, možemo uočiti kako se oni, osim po melodiji, načinu izvedbe i rimovanju, jasno razlikuju i po motivima i tematici. Motivi i teme zaista su brojni i različiti, no ipak prevladavaju ljubav i erotika prožeta humorom. Pored toga, bećarci tematiziraju razne običaje, prigode, događaje, svetkovine, ekonomsko stanje, život i životne probleme, radost i tugu itd. Stihovi su, dakle, nastajali opjevavanjem svakodnevnog ljudskog života s ciljem da narodu vrijeme prođe brže, a najčešće u smijehu. Na neki nam način ti stihovi prikazuju nekadašnji ljudski mentalitet i iz njih doznajemo što su sve ljudi radili, kako su se ponašali, što im je bilo na pameti, kako su obilježavali blagdane, svetkovine i druge prigode, gdje su se sastajali, gdje su pjevali i plesali i još štošta. Kad se, čitajući i slušajući takve stihove, pokušavamo vratiti u ta vremena, poželimo da je i danas tako jer se čini da su ljudi, iako im je bilo puno teže, lakše koračali kroz život nego danas. Kao da su svoju težinu posla, probleme, tuge i boli liječili s veseljem, pjesmom i šalom. Dani su im bili ispunjeni pjesmom pa im je i vrijeme brže prolazilo. Danas se pjeva i veseli samo kada se ljudi sastanu na nekom slavlju, privatnom ili pučkom, te na koncertima i raznim manifestacijama. Zahvaljujući folklornim društvima, tamburaškim sastavima i osobama koje žive narodnu kulturnu baštinu, tradicija nastajanja novih stihova nije zaustavljena. Ljudska svakodnevica se opjevava i dalje, ali najčešće se tematiziraju aktualni događaji i situacije u državi i svijetu poput koronavirusa, svjetskog prvenstva u sportu, politike i drugo. Dakle, bila riječ o nečemu dobrom, lošem, smiješnom ili zanimljivom, nađe se netko tko će osmisliti nove stihove. Donosimo primjere stihova iz *Corona bećarca* (2020.) i *Vatrenog bećarca – Euro* (2021.) a koje je zajedničkim snagama sastavilo i izvelo nekoliko svirača i pjevača iz različitih slavonskih tamburaških sastava i folklornih društava.

*U Hrvatskoj prašina se digla
otkako je ta korona stigla.
Nitko više nikud ne izlazi,
svatko pazi da se ne zarazi.
Najgore mi pada karantena,
samo kuća i vlastita žena.*

*U bircuz se odavno ne može,
sve je teže, pomози nam, Bože.
Ništa više nije kao prije,
zbog korone sad se onlajn pije.
Vlada neko izvanredno stanje,
nemoš više íci na pecanje.
(Corona bećarac 2020.²³)*

*Dajte pjesmu, čaše, tamburaše
svi zajedno za Vatrene naše.
Sad navija cijela Lijepa Naša,
od Cavtata pa sve do Aljmaša.
Štedio sam dvi godine dana
da si kupim što većeg ekrana.
Ljudi moji dal' je to moguće
gledam tekmu sa ženom kod kuće.
Oj, Daliću, Hrvatska ti kliče,
samo hrabro srce pobijedit će.
Svaki igrač u svakome trenu
ostavit će srce na terenu.
(Vatreni bećarac – Euro 2021.²⁴)*

Usmenoknjiževni oblici po svojim se motivsko-tematskim obilježjima mogu klasificirati, ali to baš i nije tako jednostavno kako se čini, no klasifikacija je bitna kako bi sačuvani zapisi bili što pregledniji (Kekez 1984: 58 - 59). Već smo spomenuli da se bećarci često uspoređuju s poslovicama, zagonetkama, vicevima i sličnim usmenoknjiževnim oblicima te da imaju razna motivsko-tematska obilježja. Stoga ćemo ih klasificirati po određenim semantičkim poljima po uzoru na Kekeza, koji je to isto učinio s poslovicama u u knjizi *Poslovice, zagonetke i govornički oblici* (Zagreb, 1996.). Kekez razlikuje deset značenjskih polja: društveno, etnološko, filozofsko, kalendarsko, moralno, politološko, povijesno, profesijsko, psihološko te vjersko

²³ <https://www.youtube.com/watch?v=isLPuB4Oq6o>, pristupljeno: 2. listopada 2022.

²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=og4Mmxgdpq0>, pristupljeno: 2. listopada 2022.

značenjsko polje (Kekez 1996: 61 - 174). Bećarci su dosta zahtjevni za ovakvu klasifikaciju jer se u stihovima često isprepliće više tema i motiva, no ipak smo odlučili pokušati. U završnom radu *Bećarac kao usmenoknjiževni oblik* bećarci su klasificirani u pet semantičkih polja: etnološko, glazbeno, kalendarsko, ljubavno i sociološko (Malović 2020: 13). Mi smo tu klasifikaciju malo proširili pa smo navedenim semantičkim poljima dodali još dva: društveno i religijsko. U nastavku slijede objašnjenja i primjeri za svako semantičko polje

5.1. Društveno semantičko polje

Nedvojbeno je da gotovo svi bećaraci u svojim stihovima spominju pojedince, društvo ili pojam koji naizgled nije društvo, ali ga u prenesenom značenju predstavlja. Analizirajući bećarce izdvojili smo motive koji se u svojem prvobitnom ili prenesenom značenju odnose na društvo. Važno je spomenuti da se motivi društva isprepliću sa svim drugim motivima i temama. Za početak ćemo navesti one koji su među najzastupljenijima, a to su: *momak, lola, dika, dragi, bećar, Šokac, mala, cura, snaša, bećaruša i Šokica*. Ovi se motivi vrlo često javljaju kao adresati, najčešće kada je riječ o zazivanju, a na njih uglavnom nailazimo u stihovima ljubavne i erotske tematike, no isto tako u bećarcima mogu biti dijelom svake teme. Istaknuli bismo kako je motiv *snaše* ponajviše zastupljen u svatovskim bećarcima, a dodatno ga upotpunjuju motivi *pleténica, rastanka, roditelja, tuge* i dr. Zanimljivo je da se motiv *bećara* upotrebljava u dobrom i lošem smislu (opijanje, preljub i sl.) dok motiv *bećaruše* nema loš smisao.

- bećar, dika, dragi, momak, lola:

*Lolo moja, bećarino stara,
ti si bećar da ti nema para.*

*Dika mi se svaku večer javlja,
na prozoru jabuku ostavlja*

*Ja i dragi volimo se tajno,
niko ne zna, samo nebo sjajno.*

*Četiri sam prevarila momka,
petog neću, bit ću mu djevojka.*

(Grgurovac 2005: 364, 365, 369, 373)

- bećaruša, cura, mala, snaša:

*Je li majka rodila još koja,
bećarušu kod je mene moja.
(Škrtić, rujan 2022)*

*Curo moja, obuci se belo
da te bećar poljubi u čelo.*

*Mala moja, nikome ne kaži
što je bilo u čičinoj raži.*

*Naša snaša ima gospodara,
svezala je ruke kod oltara.
(Grgurovac 2005: 158, 200, 352)*

Ovoj bismo skupini dodali i druge nazive za voljene osobe u bećarcu. Često upotrebljavani oblici i motivi jesu: *zlato*, *milo*, *janje*, *golub* i *golubica*. Janje je simbol blaženstva i neoskvrnjenosti, a zlato je simbol nečega što je dragocjeno (Chevalier i Gheerbrant 2007: 236, 874).

- zlato:

*Jao, moji dukati na vratu,
mamo moja, obećaj me zlatu.
(Grgurovac 2005: 215)*

- janje, golub, golubica:

*Netko ide, a ja ne znam tko je,
čini mi se da je janje moje.
(Ivančan 1988: 107)*

Golub beli, kad ćeš doći k meni?

Golubice, čekaj subotice.

(Grgurovac 2005: 207)

Pored voljene osobe, motiv *goluba* u pojedinim stihovima može biti naziv za lakovjernu osobu (Chevalier i Gheerbrant 2007: 188).

Misliš diko da me neće niko,

moj golube, gospoda me ljube.

(Grgurovac 2005: 174)

Motiv koji je neizostavan u temi preljuba i prijevare, a odnosi se na društvo, jest motiv *inoče*. Naime, inoča je u narodu naziv za ljubavnicu oženjena čovjeka.

- inoća/inoča:

Inoća se u tuđe obuče

pa se sklata, hvali da j' bogata.

Biži, lolo, sa očiju moji

kad inoča neće ispred tvoji.

(Grgurovac 2005: 227, 337)

Sljedeću skupinu motiva, koje vežemo uz pojam društva, čine motivi članova uže obitelji, a potom i rodbine. Za motiv *majke* češće se upotrebljavaju oblici *mama*, *mati* i *mater*, a isti je simbol topline, utočišta i nježnosti (Chevalier i Gheerbrant 2007:407). Pored motiva *oca* i *majke*, u bećarcima se javljaju i motivi *sestre* i *brata*, *kćeri* i *sina*, ovisno o situaciji i *jedinice* i *jedinca*.

- majka, otac:

Blago 'nome čija budem snajka,

pošten mi je i otac i majka.

(Grgurovac 2005: 218)

- sestra, brat:

*Imam brata ko na raju vrata
i sestricu ko sjajnu zvjezdicu.*

(Grgurovac 2005: 101)

- kćer, sin:

*Kćeri moja, dobro se pripazi
onog lole koji ti se mazi.*

*Bože mili, alaj je milina
ko dočeka da oženi sina.*

(Grgurovac 2005: 95, 372)

- jedinac, jedinica:

*Dika drinak, u majke jedinak,
a ja mila, u oca jedina.*

(Grgurovac 2005: 218)

Rodbina se uglavnom odnosi na motive *svaje*, *djevera*, *šogora* i *šogorice*, *punca* i *punice*, *svekra* i *svekrve* koji su u većini primjera popraćeni dozom humora.

- djever, svaja, šogor, šogorica:

*Udat ću se među đeverove
da ne moram tovarit vozove.*

*Sretan li sam, dvije svaje imam,
sa svakom se pomalo zanimam.*

*Oj, šogore! da te samo nije,
na tebe se svaka cura smije.*

*Šogorice! što si se napela,
kao kakvog šuštera ambrela.*

(Grgurovac 2005: 157, 164, 165, 384)

- punac, punica:

*Punac mi je bolji od punice,
nikada mi ne kreše u lice.*

*Punica će u goste mi stići,
samo ne znam kud ću ja otići.*

(Grgurovac 2005: 75)

- svekar, svekrva:

*Blago svekru koj' odrani sina,
ko moj meni od dvajest godina.*

*Svekrva mi tri sina imade,
dva nek' ženi, a treći je meni.*

*Svekrva mi stalno nešto frflja,
o moj Bože debele sam kože.*

(Grgurovac 2005: 57, 104, 140)

Bećarci, koji su nastajali i izvodili se uoči i na dan svatova, nisu mogli proći bez spominjanja onih osoba bez kojih taj dan ne može proći. Pored motiva *mlade* i *mladoženje*, neizostavni su motivi *kume* i *kuma*, *staroga svata*, *domaćina* te *kuharica* koje su u svatovima imale jednako važnu ulogu kao i kumovi. Iako su imale značajnu ulogu, kuharice su se u bećarcima uvijek opjevavale na humorističan način. U nekim se mjestima još i danas na folklornoj sceni prikazuje segment svatovskih običaja u kojemu glavnu ulogu imaju kuharice.

- mladenci:

*Oj, mladenci, živi, zdravi bili,
na godinu i sina dobili.*

(Grgurovac 2005: 251)

- kum, kuma:

*Volim kuma, al' volim i kumu,
kuma nosi gaćice na gumu.*

(Njikoš 1970: 56)

- stari svat:

*Stari svate, crknit će ti krava,
nemoj da ti pivam zabajdava.*

(Njikoš 1970: 56)

- domaćin:

*Domaćine, imat ćeš unuka,
tidi, lidi, odi svome didi.*

(Njikoš 1970: 56)

- kuharice/kuvarice/kuvačice:

*Kuvačice, dajte nama čorbe,
friške, ladne, mi smo jako gladne.*

Kuvačice, kakva vam je sarma?

Sve ko šake, nismo vidli tak'e.

(Njikoš 1970: 53)

Na početku poglavlja o društvenom semantičkom polju spomenuli smo da postoje motivi koji ne imenuju društvo, ali smisleno se odnose na društvo. Najbolji primjer takvoga motiva jest motiv *sela*. Najčešće se upotrebljava u stihovima koji govore o ogovaranju, zadirkivanju, zavisti, određivanju granica između posjeda (mejaš) i slično. Mnogo ljudi sklono je ogovaranju, zadirkivanju i zavisti pa se u ruralnim područjima za takve i danas upotrebljava izraz *Što će selo reći?*. Motiv vezan za društvo, a koji se spominje u istoj tematici jest motiv *dušmana* i *zlotvora*.

- selo:

*Nek' se selo okreće na peti,
ko me voli, taj će me uzeti.*

*Da ja pazim na seosku viku,
nebi nikad poljubila diku*

(Grgurovac 2005: 37, 39)

- dušmani, zlotvori:

*Diko moja, dobro pazi na me,
'oće da me dušmani stamane.*

*Lolo moja, mi se zavadismo,
zlotvorima želju ispunismo.*

(Grgurovac 2005: 124, 125)

U ovom semantičkom polju istaknuli bismo i motive *druge* i *drugovanja*. Druga ili drugarica u slavonskom dijalektu označavaju prijateljicu, a drugovanje druženje i prijateljstvo. Ovi se motivi prisutni u stihovima koji tematiziraju pozdravljanje, slanje pisama, prijevaru, razgovor i pjevanje.

- druga, drugarica:

*Drugarice, pozdravi mi janje,
pozdravi ga i zagrli za me.*

*Pivaj, drugo, pivaj, drugarice,
nek' pucaju naše dušmanice.*

(Grgurovac 2005: 219, 220)

- drugovanje:

*Ja i moja druga drugujemo,
a i naši dragani pajdaši.*

(Grgurovac 2005: 220)

Još bismo spomenuli motive koji se odnose na razna zanimanja te ulogu i status u društvu. Izdvojili smo samo neke, a to su motivi *birtašice, kelnerice, šumara (lugara), učitelja, vojnika (soldata, oficira, žandara), advokata (suca), popa (kapelana), kolovođe i svirača (tamburaša, berdaša, gajdaša)*.

- birtašica, kelnerica:

*Birtašica upeglala bluzu
pa se mlada šeće po bircuzu.*

*Kelnerice, donesi nam vina,
rujne boje kao usne tvoje.*

(Grgurovac 2005: 236, 372)

- šumar, lugar:

*Dika šumar pa mu šuma vene
kao i on, kad ne ljubi mene.*

*Mene moja mama nagovara
da namignem okom na lugara.*

(Grgurovac 2005: 239)

- učitelj:

*Sve divojke ljube paoraše,
men' je želja ljubiti učitelja*

(Grgurovac 2005: 239)

- vojnik, soldat, oficir, žandar:

*Koji momak nije za vojnika,
moj nevene, nije ni za mene.*

*Ogledalo vel'ko oko vrata,
uzeše mi diku za soldata.*

*Svaka frajla voli oficira,
a u džepu nema ni filira.*

*Što će meni nauditi žandari
kad su oni ko i ja bećari.*

(Grgurovac 2005: 99, 240, 348)

- sudac:

*Kako bi se ja bojala suca,
š njime sam se ljubila do sunca.*

(Grgurovac 2005: 239)

- pop, kapelan:

*Oči moje ko dva đavolara,
primamit će popa sa oltara.*

*Kapelane, medena ti usta
otkad ti je parokija pusta.*

(Grgurovac 2005: 238)

- kolovođa:

*Kolovođo, materina diko,
nemoj kola širiti toliko.*

(Grgurovac 2005: 63)

- svirač, tamburaš, berdaš, gajdaš:

*Sviraj svirče ako ćeš do dana,
ti ne žali mojijeh tabana.*

*Tužno kolo di nema gajdaša,
još tužnije di mi dika nije.*

(Grgurovac 2005: 64, 184)

*Svaka cura voli tamburaša,
a berdaša i cura i snaša.*

(Legek, listopad 2022.)

Ne smijemo izostaviti ni primjere stihova u kojima se opjevavaju osobe koje nama nisu poznate, odnosno spominju se razna imena kao i stanovnici raznih mjesta. Takvi se stihovi izvode i danas, česti na način da se u istim, već postojećim, stihovima mijenja samo ime ili nadimak neke osobe odnosno nazivi stanovnika, ovisno o situaciji i ljudima koji su prisutni u trenutku same izvedbe.

*Oj, Ivane iz Ivanovaca,
ne pij vina, ne troši novaca.*

*Oj, Marice, nemoj biti tužna,
lep je Ivo, nisi ni ti ružna.*

*Grabarci su poznati po šali,
da ni' tako, ne bi za nji' znali.*

(Grgurovac 2005: 64, 69, 403)

5.2. Etnološko semantičko polje

U prethodno analiziranom semantičkom polju spomenuli smo motiv *sela* koji predstavlja narod. U etnološkom semantičkom polju motiv *sela* je središnji motiv u svom prvotnom značenju. Osim *sela*, jednako je značajan i motiv *grada*. Ovi su motivi ujedno i teme bećaraca jer stihovi opjevavaju razna slavonska sela i gradove. Dakle, možemo reći da je u ovom semantičkom polju riječ o toponimima. Budući da se bećarac proširio na veliki dio Lijepe Naše, takvi stihovi se mogu čuti bilo gdje. Najčešće je osnovna forma ista, a mijenja se samo naziv mjesta o kojemu se pjeva. Motivi *sela* i *gradova* često su popraćeni motivima *pejzaža*, *životinja* ili *naroda*. Isprepliću se s tematikom hvale, ponosa, oholosti, odabira voljene osobe i slično.

- selo, grad (toponimi):

*Oriovac, selo od davnina,
lipa crkva, okolo ledina.*

(Grgurovac 2005: 406)

*Gradu Brodu, ti si pokraj Save,
meni lola ne ide iz glave.*

(Grgurovac 2005: 398)

Pod etnološko semantičko polje svrstali bismo i bečarce koji govore o kulturnim i tradicijskim manifestacijama koje se održavaju u Slavoniji. Najbolji su primjer takvih događanja državne smotre folkloru koje traju nekoliko dana, posjećuje ih veliki broj ljudi, prenose se na televizijskim kanalima, a poznate su po cijeloj Europi pa čak i svijetu. Dvije takve manifestacije, a svakako i najveće, su *Đakovački vezovi* i *Vinkovačke jeseni*. Iako se održavaju svake godine u isto vrijeme i bečarce o njima mogli bismo svrstati u kalendarsko semantičko polje, ipak smatramo da se bolje uklapaju u etnološko semantičko polje jer, iako se u njima ne spominje uvijek mjesto održavanja, poznavatelji hrvatske tradicije iz takvih bečaraca točno znaju o kojoj manifestaciji se radi i u kojemu se gradu ona održava.

- manifestacije:

*Alaj volim ići na vezove,
u Đakovo kad me dika zove.*

(Njikoš 1970: 167)

*Jeseni su, mило janje moje,
barem da su u godini troje.*

(Vinkovačke jeseni 2022.)

Još bismo spomenuli i običaj svatova. Ovaj se običaj u nekim mjestima očuvao samo na folklornoj sceni, no u Slavoniji i pojedinim krajevima Hrvatske još se uvijek pokušava očuvati u nekadašnjem izvornom obliku. Primjerice, u Đakovu i okolici i danas je običaj da mladenka ne izlazi iz kuće dok kum i mladoženja uz pratnju tamburaša ne otpjevaju prigodni bečarac. Zatim se na njihove stihove nadovezuje mladenkin otac i tada kreće natpjevavanje kako bi se uvidjelo je li mladoženja zaista spreman za ženidbu. Još jedna zanimljivost je da se prije odlaska u crkvu kod mladenke odvija blagoslov mladenaca kojeg predvode mladenkine roditelji. Svatosvki bečarac poznat je i pod nazivom *svatovac*. Motivi *udaje*, *ženidbe* i *svatova* uglavnom su popraćeni motivima *ružmarina*, *prstenja* i *jeseni*.

- svatovi:

*Svi svatovi beli golubovi,
a svatice bele golubice.*

*Savio se ružmarin pa visi,
avoj Jozo, više momak nisi.*

*Imam prsten i na njemu slovo,
to je slovo ime sokolovo.*

*Ide jesen, lola će se ženit,
čudna jada, bit ću nova mlada.*

(Grgurovac 2005: 102, 234, 235, 358)

Prvotno nam se čini da su se svatovi održavali samo u jesensko doba, no to nije tako. Na RTL televiziji, u jednoj epizodi serijala *Etno sat* koji se bavi hrvatskom kulturom i tradicijom, doznajemo kako su ljudi za svatove većinom birali jesensko vrijeme jer su tada završili radovi u poljima i voćnjacima, a samim time je bilo mnogo zrelih plodova koji su poslužili za pripremu hrane i pića. Znamo da se u jesen peče rakija, proizvodi vino, priprema zimnica, peku kolači i štrudle s tek ubranim voćem, povrćem i orašastim plodovima te još mnogo toga. Zato su ljudi gledali da svatove pripremaju u jesen kako ne bi morali potrošiti mnogo novca za proizvode koje mogu proizvesti i sami. Danas je to nešto drugačije, svatovi se pripremaju u bilo koje doba godine, ovisno o tome gdje želimo imati svatove, te kakvu glazbu i koji fotostudio želimo.

5.3. Glazbeno semantičko polje

Samu pomisao na bećarac povezujemo s pjesmom i glazbom. Postoje bećarci koji u sebi sadrže motive *pjesme* i *pjevanja* općenito, ali i motive raznih slavonskih vokalno-instrumentalnih oblika kao što su *bećarac* i *pokladarac*.

- pjesma, pjevanje:

*Zapivat ću jutrom srid avlije,
tko me čuje neka se nasmije.*

*Ja ću pjevat, lolo, ti bilježi
koja pjesma tvome srcu leži.*

(Grgurovac 2005: 62, 208)

- bećarac, pokladarac:

*Zapivajmo bećarac sramocki
jer to voli naš narod šokački.*

(Grgurovac 2005: 193)

*Pokladarac čuje se kroz selo,
poklade su, sad je svud veselo.*

(Malović, listopad 2022.)

Sljedeći bećarci u sebi zadrže motive *plesanja (igranja)* i *plesa (kola)*. Znamo da u istočnom dijelu Hrvatske postoje razna kola, a ona najpoznatija su baranjsko, slavonsko i šokačko.

- plesanje (igranje):

*Oj, curice, ne igranj uz mene,
već spram mene da gledam u tebe.*

(Grgurovac 2005: 210)

- kolo:

*Cikni, lolo, kad pođeš u kolo,
janje medno pa ćemo zajedno.*

(Grgurovac 2005: 209)

Posljednja skupina ovog polja obuhvaća bećarce koji u sebi sadrže motive raznih glazbenih instrumenata kao i *sviranja* općenito. Često spomenuti motivi su *tambura*, *berda*, *gajde* i *violina*.

- sviranje:

*Što se ono čuje iza brijega,
to sviraju Pavo i kolega.*

(Pavletić, listopad 2022.)

- berda, gajde, tambura, violina:

*Volim gajde, neg egede troje
jer uz gajde svira lane moje.*

*Tamburice, glasa ne imala,
ja zbog tebe nisam večerala.*

*Svaka cura sebi momka bira,
ja ću onog što u berdu svira.*

(Grgurovac 2005: 64, 122, 385)

Spominju se u bećarcima i motivi osoba koje predvode kolo ili sviraju pojedine instrumente. Budući da je riječ o motivima koji su vezani za društvo, takve smo bećarce svstali u društveno semantičko polje, no ako bismo ih svrstali i u glazbeno semantičko polje, to ne bi bila pogreška jer su jednako vezani za glazbu i društvo.

5.4. Kalendarsko semantičko polje

Ljudi na selu znaju što se događa u koje godišnje doma pa se tako motivi proljeća, ljeta, jeseni i zime pronalaze u bećarcima u kojima se isprepliću ljubav, običaji te stanje na njivama i u voćnjacima.

- proljeće, ljeto, jesen, zima:

*U proljeće pušta šljivik grane,
di ću biti ja i moje janje.*

(Grgurovac 2005: 112)

*Ide ljeto, njive nam se zlate,
diko moja, stalno mislim na te.*

(Škrtić, listopad 2022.)

*Ide jesen, triba brati grožđe,
cura će se okovat u gvožđe.*

(Grgurovac 2005: 141)

*Došla j' zima u krajeve ove,
dođi dragi, imam želje nove.*

(Pavletić, listopad 2022.)

Na bećarce sa spomenutim motivima godišnjih doba možemo nadovezati bećarce koji opjevavaju razne slavonske običaje. Naime, običaji su tradicija koja se svake godine održava u isto vrijeme, kroz godišnja doba. Osim iz prakse i sudjelovanja u folklornom društvu, o spomenutim smo običajima dobili nova saznanja i prilikom terenskoga istraživanja bećarca, stoga u nastavku donosimo nekoliko primjera običaja kroz godišnja doba.

U proljeće, oko Jurjeva, običaj je bio ophoditi sela pjevajući prigodne pjesme. Krajem ljeta su se po njivama održavale ljetne žetve. U jesen su se održavale jesenske žetve te berbe voća, povrća i žitarica kao i priprema zimnice i pića. Održavao se tada i običaj krštenja mladoga vina poznat pod nazivom Martinje. Budući da je zimi bilo hladno, najviše običaja održavalo se u zimskim mjesecima. U božićno su vrijeme koledari ophodili sela pjevajući tradicijske božićne pjesme. Početkom godine održavao se običaj čijanja perja, a zatim je došlo fašničko vrijeme i održavanje poklada te pokladnih jahanja.

Jedini običaji koji su se održavali tijekom cijele godine su divan i prelo. Prelo je običaj sastajanja mladića i djevojaka na seoskim okupljanjima, koja su se održavala

jednom tjedno, najčešće srijedom. Divan je sličan prelu, no on se održavao svake večeri. Ljudi bi se nakon posla sastajali da prepričaju kako im je prošao dan i što su novo saznali toga dana. Ovo su samo poznatiji tradicijski običaji, no ima ih još dosta jer je gotovo svako slavonsko selo imalo svoje različite običaje. U svima je sudjelovao veći broj ljudi pa je svaki običaj bio ispunjen pjesmom i veseljem. Neki se običaji održavaju i danas zahvaljujući folklornim društvima koja organiziraju manifestacije o istima. Primjerice, KUD „Tomislav“ iz Cerne u srpnju održava manifestaciju žetvenih svečanosti, KUD „Tomislav“ iz Županje u veljači organizira poklade i pokladno jahanje, a običaj Martinja prešao je na jednu višu razinu pa se obilježava u mnogim restoranima kontinentalne Hrvatske. Ophodi kroz sela također se još uvijek održavaju, ali rjeđe. Običaji poput čijala i prela održani su samo na folklornoj sceni. Svaki običaj bio je opjevan u bećarcima pa su motivi takvih bećaraca nazivi samih običaja.

- divan, čijalo, prelo:

*Moje mi se izneveri cveće,
na divanu sa drugim se šeće.*

(Grgurovac 2005: 207)

*Alaj volim na čijalu biti,
čijat perje i diku ljubiti.*

*Drugarice, ajdemo na prelo,
moje milo i sinoć je bilo.*

(Njikoš 1970: 38, 44)

- poklade:

*Poklade su i ljudi su dani,
sad mi nana u kolo ne brani.*

*Oj, poklade, alaj ste šarene,
prođe dika i poljubi mene.*

(Njikoš 1970: 11)

- žetva:

*Volim žeti žito položito,
neg ljubiti janje ostavito.*

(Grgurovac 2005: 54)

- berba kukuruza, bundeva, grožda:

*Kukuruzi prispili za branje,
dođi diko, bit će komušanje.*

*Sad u polju bundeva je mnogo,
bi l' me diko poljubiti mogo?*

*Berem grožđe, bobes mirisave,
pazi, lolo, da nas ne rastave.*

(Njikoš 1970: 41, 66)

- Vincekovo, Martinje:

*Sveti Vinko običaj je stari,
njega slave svi vinogradari.*

*Na Martinje kada krenu baća,
bit će vina i peglani' gaća.*

(Grgurovac 2005: 172, 311)

Nadalje, postoje i bećarci s motivima hrvatskih blagdana. Izdvojili smo bećarce s motivima dvaju najvećih kršćanskih blagdana: *Božića* i *Uskrsa*.

- Božić, Uskrs:

Ide Božić, idu sveti dani,

bit će nama bolje nego lani.

(Pavletić, listopad 2022.)

Ljuske luka, vosak i pšenica,

ide Uskrs, bit će pisanica.

(Malović, listopad 2022.)

U ovu bismo skupinu dodali i motive imendana i izvedenica prema istima. Tako se pored motiva svete Kate pojavljuju i motivi Ivanje, Jurjeva, Petrove, Miholja, Josipove i slično. Kako su se ljudi orijentirali prema godišnjim dobima, tako su i po imendanima pa su znali da se, primjerice, oko Josipove sade luk i češnjak, a oko ljetne Ivanje kupus.

Ide zima, ide Sveta Kata,

mili Bože, evo nam došašća.

Jato ptica milo zapjevalo,

Jurjevo je zimu potjeralo.

Po Ivanji sadit ćemo flance,

bit će zelja uz čvarke i žgance.

(Pavletić, listopad 2022.)

5.5. Ljubavno semantičko polje

Ljubavno semantičko polje nedvojbeno je najopširnije i obuhvaća mnogo motiva i tema. Da bismo uopće mogli govoriti o ljubavi, potrebni su nam glavni likovi: djevojka i mladić. Budući da su oni motiv društva, već smo ih spomenuli u društvenom semantičkom polju. Naveli smo sve inačice naziva za djevojke i mladiće kao i primjere bećaraca s istoimenim motivima. Da bi mladić i djevojka započeli ljubavnu vezu, prvo se trebaju pogledavati. Kada im se pogledi sretnu, tada započinje ašikovanje odnosno udvaranje. Pored motiva *pogledavanja* i *ašikovanja*, u

ovakvim se situacijama javljaju i motivi *želje, smješkanja i namigivanja*.

- pogledavanje, ašikovanje:

*Al' je lipo gledat u zeleno
i ljubiti što nije ljubljeno.*

*Il' me ljubi ili reci „neću“,
nek' se oči za drugim okreću.*

*Ja i lola maloga smo roda
pa je nama ašikovat zgoda.*

(Grgurovac 2005: 203, 204)

Ako se jedno drugomu svide na prvi pogled, dolazi do upoznavanja, *pozivanja* na sastanak, *iščekivanja* istoga i na kraju konačno *sastajanja*. Uz istaknute motive pojavljuju se motivi *noći, šora, sokaka, skrivanja i mjeseca*. Motiv mjeseca odnosno mjesečine najčešće je simbol spoznaje i prolaznosti vremena, tj. vremena koje on mjeri svojim uzastopnim i pravilnim fazama (Chevalier i Gheerbrant 2007: 442), a zato se i spominje uz teme tajnog sastajanja.

- poziv na sastanak:

*Bilo vedro pa se naoblači,
kaži dragi, di ćemo se naći.*

*Curo moja, na sokak izajdi,
spala kapa, odi mi je najdi*

(Grgurovac 2005: 201)

- iščekivanje sastanka:

*Čekala sam, čekam i čekat ću,
ako dojde, alaj uživat ću.*

*Crne oči, ne gubite noći,
nema onog 'ko je reko doći.*

(Grgurovac 2005: 202)

- sastanak:

*Ide dika preko jasenika,
blato gazi pa k meni dolazi.*

*Idem šorom, idem curi ladom,
sve po ladu da me ne poznadu.*

(Grgurovac 2005: 202)

- mjesec, mjesečina:

*Sjaj, mjeseče, iz vedrine sjajne,
lolo moja, ne odaji tajne.*

*Kad je misec spram naše kapije,
onda pustim lolu iz avlije.*

(Grgurovac 2005: 138)

Nakon nekoliko sastanaka par se zavoli, tepaju si, a potom padne i poljubac. Ako im je zaista lijepo u vezi, djevojka i mladić se vjenčaju, osnuju obitelj i zajedno ostare. Dakle, ovdje imamo motive i teme *sretne ljubavi, tepanja, poljupca, udaje* i *ženidbe*.

- voljenje:

*Alaj diko, alaj janje moje,
ne voli se niko ko nas dvoje.*

(Grgurovac 2005: 195)

- tepanje:

*Diko moja, ljubičice mila,
tog sam cvita najviše volila.*

(Grgurovac 2005: 199)

- poljubac:

*Alaj mi je milo i po čudi
kad me dika zagrlji i ljubi.*

(Grgurovac 2005: 200)

- prosidba:

*Oj, divojko, moj anđele sveti,
'očemo l' se nas dvoje uzeti?*

(Grgurovac 2005: 233)

S druge strane, mladić ili djevojka mogu shvatiti da nisu jedno za drugo pa u vezama ponekad dolazi do nesklada, nesuglasica, odbijanja i rastajanja, a samim time i posljedica poput čežnje, tuge i jada. Nekada su uzrok rastanka bili roditelji jer iz određenih razloga kćerima i sinovima nisu odobravali veze s osobama koje se njima sviđaju pa se uz motive i tematiku *nesretne ljubavi, odbijanja, rastanka i tugovanja* često pojavljuju i društveni motivi.

- nesklad:

*Ajde, diko, da se ne varamo,
di reknemo da se sastanemo.*

(Grgurovac 2005: 205)

- nesuglasice:

*Ako, diko, večeras ne dojdeš,
ja se kanim da s drugim divanim.*

(Grgurovac 2005: 204)

- odbijanje:

*Idi, diko, kud ti je najpreče,
ja te neću, dana mi i sreće.*

(Grgurovac 2005: 206)

- rastanak:

*Diko stara, traži sebi para,
ne dadu me moji za bečara.*

*Svitu javljam da diku ostavljam,
al' ne javljam da ga zaboravljam.*

(Grgurovac 2005: 186, 233)

- tuga, bol:

*Bol i tuga na mom srcu leži,
srce moje za draganom teži.*

(Grgurovac 2005: 197)

Nekoliko smo puta spomenuli da većina bečaraca ljubavne tematike svojim smislom upućuje na erotiku i spolnu žudnju. S jedne strane, dio bečaraca erotiku opjevava isključivo u prenesnom značenju, dok s druge strane imamo stihove u kojima je erotika opjevana izravno.

*Ajde, curo, piliće nasadi,
ja ću jaja, a ti kvočku dadi.*

*Da zaiščeš, ja b' ti, diko, dala,
malo dara, srce iz njedara.*

*Lipe dojke u moje divojke,
al' je volim milovat po golim.*

*Mamo mila, ima l' svaki baća
ono čudo, što strši u gaća?*

(Grgurovac 2005: 245 – 247)

Isto tako, govorili smo o psihološkom paralelizmu i motivima prirode u stihovima bećaraca. Dakle, nema bećarca u kojemu se spomenuta priroda i prirodne pojave doslovno i opjevavaju. Takvi su motivi uvijek u prenesenom značenju i spominju se samo u stihovima ljubavne tematike, stoga bećarci s istima pripadaju ljubavnom semantičkom polju.

*Dika neven, ja leluja plava,
leluja se nevenu dopala.*

*Zumbul volim, a i tulipana,
što ć' izabrat, još ne znam ni sama.*

*Milo grožđe koje rano dođe,
a nemilo koje zakasnilo.*

(Grgurovac 2005: 349, 350)

5.6. Religijsko semantičko polje

U ovo semantičko polje odlučili smo svrstati bećarce čiji stihovi u sebi sadrže motive koje vežemo uz religiju kršćanstva. Ljudima u ruralnim područjima molitva i vjera u Boga značile su mnogo, posebice u teškim trenucima. Zanimljivo je kako se u bećarcima motivi Boga i svetaca ne vežu samo uz molitvu. U

većini su stihova ovi motivi povezani s temom zakletve i proklinjanja, što baš i nije u skladu s kršćanstvom, ali jest sa žanrovima i oblicima usmene književnosti. Kletve i zaklinjanja pripadaju retoričkim usmenoknjiževnim oblicima. Radi isticanja religijskih motiva izdvojili smo i primjere bećaraca u kojima je tema molitva, ali i one druge sa suprotnim temama proklinjanja i zakletvi.

- molitva:

*Moli, diko, anđele čuvare
da nas spare pa u stare dane.*

*Molim Boga i Bogorodicu
da mi žena rodi divičicu.*

(Grgurovac 2005: 228, 229)

- zakletva:

*Tako meni Boga velikoga,
volim tebe i više nikoga.*

(Grgurovac 2005: 229)

- proklinjanje:

*Diko moja, Bog će te prokleti,
mene voliš, drugu ćeš uzeti.*

(Grgurovac 2005: 229)

5.7. Sociološko i filozofsko semantičko polje

Glavni motiv sociološkog i filozofskog semantičkog polja je *život* i sve ono s čime se na životnom putu susrećemo i suočavamo. Stoga smo u prvoj skupini ovoga polja izdvojili bećarce koji tematiziraju filozofiju života i životne probleme.

- životna filozofija:

*Životni se ispuniše snovi,
al' ja opet sanjam život novi.*

*Ne pije se vino kao voda,
već ko život treba da se proba.*

(Grgurovac 2005: 292)

- životni problemi:

*Tri godine kako spavam sama,
drva skupa – posve prazna šupa.*

*Nije problem imat dosta drva,
već je problem naći djeci kruva.*

(Grgurovac 2005: 316, 320)

Pojedini životni problemi vezani su uz ekonomsko stanje pojedinaca i društva. U nekadašnja su vremena pojedinci imali mogućnost školovanja nakon kojega su se zaposlili te pomalo stekli bogatstvo, a neki zbog neimaštine školu nisu mogli ni upisati već su novac zarađivali radeći po cijele dane. Nisu im smetale ni kiše, ni hladnoće, ni vrućine. Tako se u bećarcima javljaju motivi *bogatstva* i *siromaštva*, a česti su u temama omalovažavanja, ismijavanja ili ponosa i hvalisanja.

- bogatstvo, siromaštvo:

*Siromašni u radu se znoje,
a bogati samo pare broje.*

*Ja sam, lolo, iz bogate kuće,
da te ljubim, to nije moguće.*

Nije gazda ko ima volova,

već je gazda ko ima sinova.

(Grgurovac 2005: 214, 215, 385)

Ekonomsko se stanje često prepoznavalo po izgledu, načinu odijevanja, modnim detaljima i osobnom karakteru pojedinca. Primjerice, djevojke i žene koje su dolazile iz bogate obitelji oko vrata su nosile više dukata i odijevale su odjeću od skupoga i finoga materijala, dok one iz siromašnih obitelji često dukate nisu ni imale, a odjeća im je često bila krpana. Pored *dukata*, sličnih ukrasa i dijelova odjeće, javljaju se i motivi fizičkoga izgleda te *mode* općenito.

- moda:

*Zumbul plavi u garavoj kosi,
tako samo moja želja nosi.*

*Dika nosi svilene obojke,
zato njega i vole divojke.*

(Grgurovac 2005: 213)

- odjeća:

*Imam reklju, alaj mi se širi,
još će bolje suknja sa graniri.*

(Grgurovac 2005: 163)

*Oplećak mi širokih rukava,
na njem moja dika slatko spava.*

*Od rozanca na diki košulja,
majka tkala, a ja šlingovala.*

(Ivančan 1988: 123)

- ukrasi:

*Nisu više dukati u modi,
već lančići i zlatni satići.*

*Moj mi tata nanizo dukata,
moja mama svilenih marama.*

(Grgurovac 2005: 174, 216)

*Tkanica mi stoji o pojasu,
varam momke, po tom sam na glasu.*

(Ivančan 1988: 123)

- fizički izgled:

*Koso moja, brenovana, gusta,
od pupoljka rumenija usta.*

*Crne oči rodila mi mama,
a obrve garavim si sama.*

*Bože dragi, bradat mi je lola
pa izgleda ko sveti Nikola.*

(Grgurovac 2005: 123, 362)

Zatim imamo brojne motive hrane i pića. Budući da je Slavonija poznata po kulenu, drugim suhomesnatim proizvodima te žutoj rakiji šljivovici kao i domaćem vinu, bilo bi čudno da se oni u bećarcima ne spominju. Znaju se takvi motivi ispreplitati s temom svatova, veselica, imendana i slično. Nekada se jelo i pilo od tuge, inata ili prkosa pa su se onda opjevala i takva stanja.

- hrana, piće:

Alaj, volim jesti kobasice

i popiti stare šljivovice.

*Kad se nađu prijatelji stari,
kulen vade i vinom se slade.*

(Grgurovac 2005: 49, 318)

Potom bismo izdvojili bećarce koji opjevavaju političko stanje u državi i svijetu. Takvi su bećarci puni humora i ironije jer se način provođenja politike uglavnom ismijavao. Politika je bila kriva za mnoge nedaće koje su zahvatile društveno stanje.

- politika:

*Poželimo našoj novoj vladi
da poslove pošteno odradi.*

*Dok sprovedu tri glavne reforme,
naš će baća ostati bez gaća.*

(Grgurovac 2005: 314, 315)

I za kraj, da zaokružimo ovo semantičko polje, istaknuli bismo kako bećarci nisu baš uvijek vedrog karaktera kako se naizgled čini. Znamo da su slavonska područja u vrijeme rata bila dosta pogođena i stradao je veliki broj ljudi, stoga su, njima u spomen, oni preživjeli smišljali bećarce. Tako postoji niz bećaraca s motivima *rata* i *smrti* isprepletenih s motivime *tuge* i *boli*.

- rat, smrt:

*Mili Bože, al' se bitka bije,
nema 'noga tko zaplako nije.*

*U grobu mi okrenu se mati,
kad je čula što pate Hrvati.*

*Ognjište je jedan pojam sveti
za kojeg se isplati umrijeti.*

*Kada Hrvat pogine na travi,
rastu ruže crven, bili, plavi.*

*U Sibirju kuknjava se čuje,
mrtva sina majka oplakuje.*

(Grgurovac 2005: 66, 222, 274, 305)

6. Bećarac u Generalskom Stolu

Ranije smo spomenuli kako se bećarac iz slavonske jezgre proširio na veći dio kontinentalne Hrvatske, a u taj dio spada i Generalski Stol. U Generalskom Stolu od davnina se njeguju rozgalice, koje su slične bećarcu, pa ne čudi što se uz njih proširio i sam bećarac. U ovom će poglavlju biti riječ o bećarcu i rozgalicama na području Generalskog Stola. Nakon što predstavimo rozgalice, usporedit ćemo ih s bećarcem kako bismo vidjeli po čemu slične, a po čemu se razlikuju.

6.1. Generalski Stol – povijest i smještaj

U Karlovačkoj županiji nalazi se općina Generalski Stol, a u njoj istoimeno malo mjesto s bogatom poviješću. Srednjovjekovno ime mjesta bilo je Lipovac, a u 17. stoljeću mijenja se u Generalski Stol prema stolu za kojim je u vrijeme Hrvatske Vojne Krajine sudio i stolovao general Vuk II. Krsto Frankopan. Prema legendi, general Frankopan u Lipovac je dolazio jednom mjesečno kako bi za tzv. generalskim stolom dijelio pravdu, odnosno osudio ili oslobodio optuženike.

Općina Generalski Stol obuhvaća dvadeset i pet naseljenih mjesta. Smještena je „na prijelazu iz Panonske u Gorsku Hrvatsku, između Like, Korduna i Gorskog Kotara, jugozapadno od Duge Rese na prometnom pravcu prema Ogulinu. Geografski položaj općine Generalski Stol pridonio je dobroj povezanosti s važnim prometnim pravcima: Jozefinskom cestom (1799.), prugom Zagreb-Rijeka (1873.) i autoputom Zagreb-Rijeka-Split u Bosiljevu“²⁵. Dobra smještenost pridonijela je tome da je kroz općinu prošao veliki broj ljudi, no ona još uvijek nije svima poznata. Općina je okružena dvjema rijekama: Dobrom i Mrežnicom. Zahvaljujući brojnim predivnim slapovima rijeke Mrežnice na tom području, općina Generalski Stol postala je turistička destinacija i poželjno mjesto za kupnju zemljišta te gradnju vikendica i apartmana. Kako turisti dolaze u svako doba godine, tako su zaključili da zimi, u fašničko vrijeme, u ovoj maloj općini vlada pravo fašničko veselje. „Ako i niste imali namjeru zastati ovdje, nemojte se iznenaditi ako vas na cesti zaustavi policajka na

²⁵ <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2017/11/19/povijest-opcine-generalski-stol/>, pristupljeno: 15. listopada 2022.

konju ili osobno glavno božanstvo starih Slavena, ipak je ovo podneblje lipe, svetog slavenskog drva.“²⁶ To je samo jedan od dokaza da u ovome mjestu tradicija još uvijek nije otišla u zaborav.

6.2. Rasprostranjenost i izvedba bećarca u Generalskom Stolu

Od kazivača doznajemo kako se bećarac na području Generalskog Stola pojavio u međuratnom razdoblju. Spomenuti geografski položaj mjesta i dobra prometna povezanost s ostatkom Hrvatske pridonijele su tome da se mjesto upoznaje s običajima drugih krajeva. Naime, ljudi koji su prevozili trgovačku robu, često bi zbog dalekoga puta u mjestu potražili prenoćište. U razgovoru s domaćinima dotaknuli bi se teme običaja, pjesama i plesova, a zatim bi i zapjevali. Tako je bilo i s bećarcem pa se je u mjestu s vremena na vrijeme proširio, a nakon nekoliko godina i udomaćio. Još jedan razlog „dolaska“ bećarca u mjesto je folklor. KUD „Lipovac“ iz Generalskoga Stola od 1986. godine tradicionalno održava manifestaciju pod nazivom *Susret folklornih društava* na koju poziva društva iz Hrvatske i inozemstva. Tako se mještanima predstavilo mnogo društava iz Slavonije, a niti jedno nije nastupilo bez otpjevanog bećarca. Zatim je KUD domaćin zbog povećanog broja mladih članova odlučio proširiti svoj izvedbeni repertoar. Pored izvornoga folkloru odlučili su se baviti i koreografiranim folklorom, odnosno izvoditi pjesme i plesove drugih folklornih područja, pa su tako i oni nekoliko puta izveli bećarac u koreografijama slavnoskih, baranjskih i bizovačkih plesova. U mjestu se godinama njeguju običaji poklada i jurjevskog ophoda, tzv. *Jurjaša*. Obje manifestacije također organizira KUD „Lipovac“, a niti jedna od njih ne prođe bez pokladnih i jurjevskih bećaraca.

Danas u Generalskom Stolu niti jedno pučko veselje ne prođe, a da se ne zapjevaju stihovi bećaraca. Isto je s privatnim slavljima kao što su rođendani, svatovi, krštenja i slično. Uglavnom su tamburaški i drugi glazbeni sastavi oni koji izvode bećarce na takvim slavljima, no uvijek se u društvu nađu pjevači dobre dikcije koji im se s užitkom pridruže. Bećarac se u svim krajevima izvodi na isti način: jedna osoba u prvom glasu predvodi stihove, a svi ostali tu osobu poprate u drugome glasu

²⁶ <https://visitkarlovacounty.hr/generalski-stol/>, pristupljeno: 15. listopada 2022.

ponavljajući svaki otpjevani stih. Dakle, tako se izvodi i u Generalskom Stolu. Kako bećarac ima moć nastajanja u trenutku izvedbe, tako na spomenutim slavljima nastaju novi stihovi, pogotovo kada započne natpjevavanje. Ako glavni pjevači ne znaju što bi smislili, onda, ovisno o situaciji, zapjevaju poznate, već ranije osmišljene stihove. Što se tiče izvedbe bećarca na folklornoj sceni, u razgovoru s Lanom Legek, voditeljicom KUD-a „Lipovac“, doznajemo kako folkloriši prije izvedbe moraju naučiti određene stihove: „Prije izvedbe se mogu smisliti novi stihovi, ali nikada se ne smišljaju u samom trenutku izvedbe. Uvijek se gleda da stihovi imaju određeni smisao te da se uklapaju u sve pjesme i plesove izvedene u koreografiji jer folklorne koreografije uvijek teže nekoj priči. Primjerice, ako se na sceni prikazuje običaj žetve, onda će se izvoditi stihovi vezani za tu temu.“²⁷

6.3. Povezanost s rozgalicama

Iz prethodnog se poglavlja može iščitati da se bećarac u Generalskom Stolu dobro prilagodio i brzo proširio. No, pravi razlog zašto je to tako jest rozganje, napjev karakterističan za područje Generalskog Stola. Ujedno je jedan od starijih glazbenih izričaja u Hrvata. Budući da započinje slogom *oj*, rozganje s često se poistovjećuje s glazbenim izričajem *ojkanja*, no pravilnije bi bilo razlikovati ih. Kratki stihovi koji se glasno rozgaju nazivaju se *rozgalicama* ili *samicama*. Naziv samice upotrebljava se u sjevernom, a naziv rozgalice u južnom dijelu Karlovačkog pokuplja gdje spada i Generalski Stol. Petar Malović objašnjava zašto naziv rozganje i rozgalice: „U narodu je rozgati značilo granati se ili dijeliti u grančice, a kako se u rozganju kao načinu pjevanja početni se slog *oj* pjeva dulje uz malo titranja glasa, tako je došlo i do naziva rozganje i rozgalice.“²⁸ Rozgalice se sastoje od dva deseteračka stiha. „Izvide ih pojedinci, katkad se izmjenjujući s drugim pjevačima, tako da se među njima tijekom izvedbe uspostavlja neka vrsta dijaloga i razgovora.“²⁹ Deseterački se stihovi u rozganju ne ponavljaju i rozga se jednoglasno. Nakon početnog sloga *oj*, pjevač

²⁷ Legek, Lana – voditeljica KUD-a „Lipovac“ Generalski Stol (Duga Resa, listopad 2022.)

²⁸ Malović, Petar – tajnik KUD-a „Lipovac“ Generalski Stol (Dobrenići, listopad 2022.)

²⁹ Marošević, Grozdana. 1994. *Ojkanje u izvandinarskim područjima Hrvatske*. Etnološka tribina, 17. Zagreb

slušateljima glasno i razumljivo iznosi neku poruku podijeljenu u dva stiha. Rozgalice su se nekada izvodile svakodnevno. Iako su ih najčešće izvodile žene, mogli su ih izvoditi i muškarci, a ponekad bi rozgati pokušala i djeca kojoj je taj način pjevanja bio zanimljiv. Od kazivačice smo saznali koliko se često u mjestu rozgalo. „Mi smo nekada komunicirali rozgajući: na paši, čijalu, u žetvi, berbi žitarica, voća i povrća, na prelu, svadbama i sličnim slavljinama.“³⁰ Naime, ljudi su u spomenutim prigodama komunicirali rozgajući jer ih je bilo puno. Primjerice, na svadbi, prelu i čijalu bili su jedni blizu drugih, ali buka ih je sprječavala u normalnoj komunikaciji. S druge strane, za vrijeme obavljanja poslova na njivi također ih je bilo puno, ali bili su udaljeni jedni od drugih. Zato su pojedinci rozgali, a već smo spomenuli da su se stihovi rozgali glasno.

Rozgalice su, kao i bećarci, medij kojim se mogla izreći verbalna poruka odnosno neka istina (kritika, ruganje ili ismijavanje) bez da se itko vrijeđa. Naravno, bilo je osoba koje su se znale uvrijediti kada je istina o njima opjevana, ali najčešće su ljudi na to gledali kao na šalu.

Prilikom obavljanja poslova rozgalo se *a capella*, a na raznim slavljinama uz zvuke drmeša kojega je izvodio glazbeni sastav poznat po nazivu *guci*. Riječ je o glazbenom sastavu sastavljenom od jedne ili više violina, bugarije (bugajsice) i bajsa koji se razvio na području sjevernoga dijela Hrvatske (Karlovačko pokuplje, Hrvatsko zagorje, Međimurje). „Violinisti su u narodu imali povlašteni položaj ili da se poslužimo današnjim rječnikom bili su face i umijeće sviranja na violini im je davalo značajne povlastice. Svaki pravi violinist imao je svoj drmeš ili polku a narod ih je imenovao njihovim imenima.“³¹ Iako se violine smatraju prvim hrvatskim tradicijskim instrumentom, kasniji razvoj tamburaških instrumenata ih je zasjenio pa je danas rijetkost čuti izvorne *guce*. Sastav guca obogaćen je barem jednim tamburaškim instrumentom, najčešće basprimom.

Da bi se rozganje uz guce donekle očuvalo, Zajednica organizacija amaterskih kulturnih djelatnosti grada Karlovca već godinama u Karlovcu organizira *Večer selskih gucov* na kojoj sudjeluju guci i rozgalje iz folklornih društava s područja Karlovačke županije. Osobe koje su nekada rozgale obično su bile starije životne dobi, no u posljednjih nekoliko godina na sceni viđamo kako rozgaju i mlade žene i

³⁰ Pavletić, Katica – bivša članica KUD-a „Lipovac“ Generalski Stol (Dobreniči, listopad 2022.)

³¹ <https://ethno.hr/guci/>, pristupljeno: 18. listopada 2022.

djevojke. Naime, da se rozganje ne zaboravi, organizirane su razne radionice na kojima su starije žene svoj način rozganja prenosile na mlađe generacije. Kako se rozganje razlikuje od mjesta do mjesta, tako je na tim radionicama svaka žena predstavljala jedan način (Karlovac, Draganić, Rečica, Generalski Stol, Ozalj i dr.). Svakako je važno spomenuti da su rozganje i guci, zajedno s bećarcem, zauzeli svoje mjesto na UNESCO-voj Listi nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Članica KUD-a „Lipovac“, gospođa Barka Škrtić, na smotri izvornog folklor Karlovačke županije svake godine biva proglašena najboljom rozgaljom. Stručnjaci njezin način rozganja ističu kao iznimno dobar model za mlađe generacije. Osim na smotri izvornog folklor Karlovačke županije, gospođa je pohvaljena i na državnim smotrama folklor u Hrvatskoj. U razgovoru s gospođom Škrtić doznajemo kako je počela rozgati. „Kao curica voljela sam slušati svoju baku kako rozga, a onda me s vremenom ona učila pa sam počela rozgati i ja. Moj je pokojni suprug s gucima svirao violinu, a upoznali smo se tako što sam ja na prelu zarozgala stihove koji su njega osvojili.“³² Osim rozgalica, Škrtić je izvodila i bećarce. Budući da je smišljala i zapisivala stihove rozgalice, iste je znala ispjevati i kao bećarce. Izdvojili smo nekoliko njezinih stihova:

*Zasvirale gusle javorove
i uza nje mило janje moje.*

*Ko se kada volio sa kime,
uvijek rado pogleda za njime.*

*Kad zapjevam ovako malena,
srce puca da je od kamena.*

*Nema cvijeta što su jorgovani,
ni života što su mladi dani.*

Spomenuli smo da se bećarac u Generalskomu Stolu zadržao zahvaljujući

³² Škrtić, Barka – rozgalja i počimalja bećaraca u Generalskom Stolu (Generalski Stol, 25. listopada 2022.)

rozganju i rozgalicama, no nismo objasnili zašto. U središnjemu smo dijelu rada bećarac analizirali kao usmenoknjiževni oblik, a sada ćemo ga usporediti s rozgalicama. Budući da su ova dva napjeva vrlo slična, usporedbu ćemo započeti s razlikama. Iako se razvio u Slavoniji, bećarac se kao napjev s vremenom proširio na veliki dio Hrvatske, a ponegdje se „udomaćio“ kao u Slavoniji. Dobar primjer su grad Slunj i okolna mjesta. Rozgalice su se razvile na području Karlovačkog pokuplja, a isključivo su se ondje i zadržale. Dok bećarce u jednakoj mjeri izvode i žene i muškarci, kod rozganja, iako mogu rozgati i muškarci, ipak prevladava ženska izvedba, a doznajemo da su zato u Generalskom Stolu žene uglavnom predvodile i bećarce. Jednu kiticu mogu rozgati jedna ili dvije osobe. Kada rozgaju dvije osobe, tada svaka od njih odrozga jedan stih kitice. Rozgalice se izvode jednoglasno i stihovi se ne ponavljaju.

S druge strane, imamo stihove bećaraca koji se ponavljaju i tomu se ponavljanju izvode dvoglasno. Stihove predvodi isključivo jedna osoba, a u ponavljanju istih može sudjelovati neograničen broj osoba. Rozganje se od bećarca razlikuje po ukrasnom početnom slogu *oj*, koji se glasovno izvodi, ali se u pisanim stihovima ne bilježi. Ako zapisi stihova na početku sadrže slog *oj*, on se ne odnosi na taj tzv. ukrasni slog već se pjeva kao dio stiha. To se najbolje čuje u samoj izvedbi. Kod izvedbe bećarca u pravilu nema ukrasnog početnog sloga prije pjevanja samih stihova, no glavne pjevače izvedba ponekad ponese pa u ponavljanju stihova znaju otpjevati početni slog *ma*.

Zatim imamo sličnosti, kojih među ovim napjevima ima mnogo. Prije svega, i bećarci i rozgalice sastoje se od dva deseteračka stiha od kojih je svaki podijeljen na prvi (četiri sloga) i drugi članak (šest slogova). Opjevavaju ljudsku svakodnevicu, običaje i tradiciju. Javno mogu prenijeti istinu ili kritiku bez da se itko uvrijedi jer *što j' u pjesmi to se pjevat mora / koga vrijedā, nek' okrene leđā*. U pojedinim su stihovima neizostavni humor i ironija. I bećarci i rozgalice mogu sadržavati različite tipove rimovanja. Prema tome, isti se deseterački distih može izvesti i kao bećarac i kao rozgalica. Na primjerima bećaraca prikazali smo kako oni mogu biti autoreferencijalni, intermedijalni i dvočlani odnosno tročlani. Budući da je iste stihove moguće odrozgati, onda bez sumnje možemo potvrditi da i rozgalice mogu biti autoreferencijalne, intermedijalne te dvočlane ili tročlane. Oba se napjeva većinom izvode uz instrumentalnu pratnju, no mogu se izvesti i *a capella*. Za hrvatsku tradiciju je svakako najvažnije da su oba ova napjeva dio UNESCO-ve Liste nematerijalne

kulturne baštine čovječanstva. Iz svega navedenog, rozgalice također možemo svrstati pod minijaturne usmenoknjiževne oblike.

6.4. Klasifikacija bećarca i rozgalica

S obzirom na to da su rozgalice i bećarci po istaknutim karakteristikama vrlo slični te da se isti stihovi mogu izvesti kao oba napjeva, rozgalice bismo također mogli klasificirati po istim semantičkim poljima kao i bećarce. U ovom smo dijelu rada odlučili prikazati klasifikaciju bećaraca i rozgalica onako kako to rade u narodu, a nama su u tome pomogli kazivači. Tako u Generalskom Stolu bećarce i rozgalice dijele na glazbene, muške i ženske, prigodne, skupe odnosno proste te zavičajne.

6.4.1. Glazbeni bećarci i rozgalice

Prva skupina obuhvaća stihove čiji su motivsko-tematska obilježja vezana u hrvatsko glazbeno nazivlje. Dakle, opjevavaju se pjesma, glazba i ples kao i osobe koje pjevaju, plešu ili sviraju. Tako se javljaju razne teme i motivi, a neki od njih su: *grlo, pjevanje, rozganje, drmeš, sviranje, guci, violina (gusle), tambura.*

*Sviraj, svirče, tambure ti tvoje,
nećeš bolje nego grlo moje.*

*Violino, drvo javorovo,
'ko te sviro, nikad ne bolovo.*

*Kada guci drmeš zasviraju,
djevojčice plešu i juškaju.*

*Grlo moje, daj zarozgaj bolje,
da me čuje milo janje moje.*

(Pavletić i Škrtić, listopad 2022.)

6.4.2. Muški i ženski bećarci i rozgalice

U ovu se skupinu može svrstati najveći broj bećaraca i rozgalice jer se ona odnosi na stihove koje izvode muškarci i žene neovisno o sadržaju. Dakle, muški bećarci i rozgalice odnose se na stihove koje izvode muškarci. Muškarci u stihovima mogu opjevati sami sebe i svoj život ili ih upućuju ženama. Dok se s druge strane ženski bećarci i rozgalice odnose na stihove koje izvode žene. Žene u stihovima mogu opjevati sebe i svoj život ili ih upućuju muškarcima. Iako stihovi mogu biti bilo koje tematike, iz primjera koje smo prikupili od kazivača čini se da u ovoj skupini prevladavaju ljubavna tematika, fizički izgled i ismijavanje. Zato u Generalskom Stolu u ovu skupinu svrstavaju i bećarce ljubavne tematike u kojima spol nije izražen već ih jednako mogu izvesti i muškarci i žene.

*Ljubi dragi i cure i žene,
samo nemoj zaboravit mene.*

(10. Večer selskih gucov)

*Draga moja, nemoj tužna biti,
cijeli život tebe ću ljubiti.*

(13. Večer selskih gucov)

*Šalu volim, šaliti se znadem,
u šali me mило zavolilo.*

(Legek, listopad 2022.)

*Mjesečino, i ti puno znadeš,
što se tako kroz oblake kradeš.*

(Škrtić, listopad 2022.)

6.4.3. Prigodni bećarci i rozgalice

Kako su se bećarci i rozgalice izvodili svakodnevno i u raznim situacijama, tako su nastali i tzv. prigodni stihovi. Stoga u ovu skupinu spadaju stihovi vezani za

svatove, poklade, čijalo, prelo, žetvu, berbe, blagdane i slično.

*Djevojčice, pogledaj po selu,
nećeš više curovat u njemu.*

(KUD „Sv. Ana – Vučjak“ Karlovac³³)

*Žanjem žito i pjevam veselo,
mili dragi, dođi mi u selo.*

(3. Večer selskih gucov)

*Tam iz tršća lip se miris širi,
bačve pune gazda stalno miri.*

(KUD „Mostanje“ Karlovac³⁴)

*Maškare su, svi se maškarali,
bećari nam gospođe postali.*

*U proljeće sitna kiša rosi,
po Jurjevu ona ime nosi.*

*Oj, Božiću, jedan u godini,
a moj dragi jedan u stotini.*

(Škrtić, listopad 2022.)

6.4.4. Skupi i prosti bećarci i rozgalice

Stihovi iz ove skupine su oni najizvođeniji jer uvijek nasmiju slušatelje. Skupi bećarci i rozgalice odnose se na stihove koji iznose kritiku i istinu o pojedincima,

³³ svadbeni običaji - <https://www.youtube.com/watch?v=pT2ok806BhQ>, pristupljeno: 29. listopada 2022.

³⁴ običaj berbe grožđa u okolici Mostanja - <https://www.youtube.com/watch?v=D7HmqE3xpSM>, pristupljeno: 29. listopada 2022.

mjestima, događajima i raznim temama. Oni se najčešće izvode u natpjevanjima. Prosti bećarci i rozgalice obuhvaćaju stihove koji tematiziraju erotiku, spolnu žudnju odnosno narodni eros.

*Da sam znala da ću za seljaka,
kupila bi vriću opanaka.*

*Ja sam mala, al' sam puna vraga,
jadan onaj čija budem draga.*

(Škrtić, listopad 2022.)

*Mom konjiću nigdje para nema,
čim se dignu već se orat sprema.*

*Milo mi je šivat kod Matije,
njegovo je šilo najoštrije.*

(Halovanić 2008: 40, 48)

6.4.5. Zavičajni bećarci i rozgalice

Ova skupina obuhvaća stihove koji opjevavaju selo, grad, općinu ili županiju kao i njihove stanovnike. Takvi stihovi sadrže razne zavičajne motive kao što su brdo, njiva, brazda, vol, pijetao (kokot), rijeka i drugi. U stihovima koji opjevavaju neko mjesto ponekad se može uočiti i ironija.

*Selo moje, ni brdo, ni polje,
tu moj dragi zemlju s voli ore.*

*Generalski i te tvoje gore,
a Mrežnica naše plavo more.*

*Generalski, „Lipovac“ te diči,
lipe cure i lipi mladići.*

(Škrtić, listopad 2022.)

7. Zaključak

Bećarac je vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema čiji se počeci naziru još krajem 18. stoljeća. S vremenom se bećarac proširio na veći dio kontinentalne Hrvatske. Stihove, koji opjevavaju ljudsku svakodnevicu, običaje i svetkovine, u prvom glasu predvodi muška ili ženska osoba dobre dikcije, a u ponavljanju istih stihova pridružuju se i ostali pjevači pjevajući u drugom glasu. Bećarac se od zaborava sačuvao zahvaljujući tamburaškim sastavima i folklornim društvima. Nekada se izvodio svakodnevno, a danas se može čuti samo na slavljima i raznim folklornim i tamburaškim manifestacijama. Jedna takva manifestacija je *Slunjska večer bećarca*.

Prema formi i sadržaju, bećarac spada u jednostavne i male književne oblike. Usmena predaja, autoreferencijalnost, dvočlanost i intermedijalnost čine ga minijaturnim usmenoknjiževnim oblikom. Rima se u bećarcima može ostvariti na različitim pozicijama pa smo zaključili da postoje različiti tipovi rimovanja, a nekoliko smo tipova pomoću *sheme* i prikazali. Humor je u većini stihova neizostavan, a njime je izražen veseli narodni duh. Na temelju motivsko-tematskih obilježja bećarce smo podijelili u sedam semantičkih polja od kojih je najopširnije društveno semantičko polje. Detaljnijom bi se analizom zasigurno moglo formirati još koje semantičko polje jer zapisanih i raznolikih stihova ima zaista mnogo.

Bećarac se u Generalskom Stolu javio zahvaljujući dobrom geografskom položaju mjesta, a ondje se zadržao zahvaljujući rozganju, glazbenom izričaju Karlovačkoga pokuplja. Rozgalice su deseterački distisi vrlo slični bećarcu stoga se isti stihovi mogu i rozgati i pjevati kao bećarac. Oba napjeva nalaze se na UNESCO-voj Listi nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Zaključili smo da se rozgalice, kao i bećarac, mogu svrstati pod minijaturne oblike hrvatske usmene književnosti.

8. Literatura

1. Antić, Josip. 2019. *Kulturna ruta bećarca i gange*. TZ Grada Pleternice. Pleternica.
2. Bošković-Stulli, Maja. 1978. *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 1. Liber, Mladost. Zagreb.
3. Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga. Zagreb.
4. Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain. 2007. *Rječnik simbola*. Jesenski i Turk/Kulturni informativni centar. Zagreb.
5. Grgurovac, Martin. 2005. *Slavonske pismice: 10.000 bećaraca, drumaraca, svatovaca*. SN „Privlačica“. Vinkovci.
6. Halovanić, Vladimir. 2008. *Zavičajni bećarci*. Halovanić. Duga Resa
7. Ivančan, Ivan. 1988. *Narodni plesovi i plesni običaji Požeške Kotline*. RO „Zrinski“ TIZ Čakovec. Zagreb.
8. Kekez, Josip. 1984. *Poslovice i njima srodni oblici*. Zavod za znanost o književnosti. Zagreb.
9. Kekez, Josip. 1996. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Matica hrvatska. Zagreb.
10. Krpan, Stjepan. 1990. *Narodna starina Gornjih Andrijevac*. Brodski list i Radio Brod. Slavonski Brod.
11. Leskovac, Mladen. 1968. *Bećarac u: Iz srpske književnosti 1*. Matica srpska. Novi Sad.
12. Malović, Lucija. 2020. *Bećarac kao usmenoknjiževni oblik*. Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Pula.
13. Marošević, Grozdana. 1994. *Ojkanje u izvandinarskim područjima Hrvatske*. Etnološka tribina 17. str. 91 – 102. Zagreb.
14. Njikoš, Julije. 1970. *Slavonijo, zemljo plemenita*. Matica hrvatska. Osijek.
15. Reljković, Matija-Antun. 1974. *Satir iliti divji čovik*. Glas Slavonije. Osijek.
16. Solar, Milivoj. 1976. *Teorija književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.
17. Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Disput. Zagreb

Internetski izvori:

1. *Autoreferencijalnost* preuzeto: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno: 27. rujna 2022.
2. *Bećarac* preuzeto: <https://min-kulture.gov.hr/print.aspx?id=7156&url=print>, pristupljeno: 24. kolovoza 2022.
3. *Bećarac* preuzeto: <http://www.hrvatskarijec.rs/>, pristupljeno: 2. listopada 2022.
4. *Corona bećarac* preuzeto: <https://www.youtube.com/watch?v=isLPuB4Oq6o>, pristupljeno: 2. listopada 2022.
5. *Ej, grišće plandovišće* preuzeto: <https://www.youtube.com/watch?v=htqp65di0r0>, pristupljeno: 30. rujna 2022.
6. *Generalski Stol – smještaj* preuzeto: <https://darkoantolkovic.wordpress.com/>, pristupljeno: 10. listopada 2022.
7. *Generalski Stol – turizam* preuzeto: <https://visitkarlovac.hr/>, pristupljeno: 10. listopada 2022.
8. *Guci* preuzeto: <https://ethno.hr/>, pristupljeno: 18. listopada 2022.
9. *Običaj berbe grožđa u okolici Mostanja* preuzeto: <https://www.youtube.com/watch?v=D7HmqE3xpSM>, pristupljeno: 29. listopada 2022.
10. *Svadbeni običaji* preuzeto: <https://www.youtube.com/watch?v=pT2ok806BhQ>, pristupljeno: 29. listopada 2022.
11. *Vatreni bećarac* preuzeto: <https://www.youtube.com/watch?v=og4Mmxgdpg0>, pristupljeno: 2. listopada 2022.

Nosači zvuka:

1. *3. večer selskih gucov.* 2006. Zajednica organizacija amaterskih kulturnih djelatnosti grada Karlovca. Karlovac.
2. *10. večer selskih gucov.* 2013. Zajednica organizacija amaterskih kulturnih djelatnosti grada Karlovca. Karlovac.
3. *13. večer selskih gucov.* 2016. Zajednica organizacija amaterskih kulturnih djelatnosti grada Karlovca. Karlovac.

Kazivači:

Malović, Petar (1959). Dobrenići. Listopad 2022.

Legek, Lana (1988). Duga Resa. Listopad 2022.

Pavletić, Katica (1934). Dobrenići. Listopad 2022.

Škrtić, Barka (1946). Generalski Stol. Listopad 2022.

9. Manje poznati pojmovi

Ambrela – kišobran

Avlija – seosko dvorište

Bircuz – birtija, krčma

Brenovati – kovrčati

Čiča – star čovjek; očev brat, stric

Čorba – gusto jušno jelo s komadima mesa ili ribe

Drmeš – narodno kolo koje se igra uz karakteristične kretnje drmanja

Dušmani – ljuti neprijatelji

Egede – violina

Filir – austrougarski kovani novac

Frajla – gospođica, djevojka

Frfljati – govoriti glupo i neodgovorno; brbljati gluposti

Graniri – sitni nabori na tkanini ili platnu

Gvožđe – okovi

Jasenik – šuma jasena

Kefa – četka

Kelnerica – konobarica

Komušanje – runjenje kukuruza

Kuknjava – jadikovanje

Njedra – prsa, grudi

Obaljano – omeđeno

Obojci – platno u koje se omataju noge od stopala do koljena (mjesto čarapa)

Oplećak – kraća košulja ukrašena vezom

Pajdaš – drug

Parokija – kršćanska zajednica, župni dvor, župa

Puc / putac – dugme

Reklja – dio slavonske nošnje od valjane vune s crveno-bijelim šarama na donjim rubovima i na rubovima rukava

Rozanac – tehnika tkanja lanenog platna

Sokak – ulica u ravničarskim naseljima

Šor – široka ulica u ravničarskom naselju

Šupa – spremište od dasaka za smještaj drva, alata i sl.

Šušter – šuster, obućar, postolar

Tkanica – otkan pojas u raznim bojama i šarama

Tršće – vinograd

Vršika – mladica biljke

Zlotvori – oni koji nekome žele ili čine zlo

10. Sažetak / Summary

Bećarac kao usmenoknjiževni oblik

Bećarac je vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije koji se kroz godine proširio na veći dio kontinentalne Hrvatske. Usmena predaja, forma, sadržaj, autoreferencijalnost, dvočlanost, intermedijalnost, različite mogućnosti rimovanja i humor čine ga usmenoknjiževnim oblikom. Stihovi bećaraca razlikuju se po temama i motivima pa ih je moguće klasificirati prema različitim semantičkim poljima. Rezultati istraživanja pokazali su da je u Generalskomu Stolu bećarac dosta zastupljen te da ima mnogo sličnosti s rozgalicama, stihovima karakterističnim za Karlovačko pokuplje. I bećarci i rozgalice mogu se smatrati oblicima hrvatske usmene književnosti.

Ključne riječi: *bećarac, Slavonija, književni minimalizam, usmena književnost, semantička polja, Generalski Stol, rozgalice*

Bećarac as an Oral Literary Form

Bećarac is a vocal-instrumental tune from Slavonia, which over the years has spread to most of continental Croatia. Oral tradition, form, content, self-referentiality, duality, intermediality, various rhyming possibilities and humor make it a miniature oral literary form. The verses of Bećarac differ in terms of themes and motifs, so it is possible to classify them according to different semantic fields. The research results showed that Bećarac is quite represented in Generalski Stol and that it has many similarities to rozgalice, songs sung in verses with a distinctive shaking voice, characteristic of the Karlovačko Pokuplje region. Both bećarci and rozgalice can be considered forms of croatian oral literature.

Keywords: *Bećarac, Slavonia, literary minimalism, oral literature, semantic fields, Generalski Stol, rozgalice*